

Positieve nuancering

Het vorige jaar in gang gezette beleid, gericht op creatie van arbeidsplaatsen en beperking van de collectieve-lastenstijging, blijft voor de middellange termijn onverminderd noodzakelijk, schrijft het CPB in zijn onlangs verschenen samenvatting van het *Centraal Economisch Plan 1977*. Het is echter onzeker of door de val van het kabinet-Den Uyl het in gang gezette beleid zal worden voortgezet. Voor het jaar 1977 zal dit overigens van weinig betekenis zijn. Beleidswijzigingen werpen veelal niet direct resultaat af. Het economisch beleid van het kabinet-Den Uyl bewijst dit duidelijk. Hoewel dat beleid aan hevige kritiek was blootgesteld, blijkt thans dat het succesvol is. Het *CEP 1977* mag dan weliswaar somber zijn, het beleid van de ministers Boersma, Duisenberg en Lubbers krijgt duidelijk een voldoende. Dat klomk goed door op de persconferentie waar Prof. Van den Beld, directeur van het CPB, het *CEP* toelichtte. Twee jaar geleden was dat anders. Toen stond het *CEP* vol met kritische grenzen die waren overschreden of dreigden te worden overschreden. Jammer, dat de genuanceerde somberheid van het CPB zo weinig naar buiten kwam in de diverse commentaren.

Bij het beoordelen van het *CEP 1977* zijn er een aantal zaken, waarmee rekening moet worden gehouden.

1. De huidige economische problematiek heeft een internationaal karakter. Voor een klein open land als Nederland is het onmogelijk zich daaraan te onttrekken. Publikaties van onder meer de OECD wijzen uit dat het herstel van de internationale economie slechts langzaam zal kunnen plaatsvinden. Nederland moet proberen dat herstel bij te houden. De cijfers van het CPB maken duidelijk dat Nederland dat doet. Nederland voldoet dan ook aan de richtlijnen die de Raad van Ministers van de Europese Gemeenschap op 14 maart jl. vaststelde.

2. Niet ontkend kan worden dat Nederland profijt heeft van het aardgas. Dat aardgas zorgt voor een fors overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans met als gevolg dat de gulden in waarde stijgt. De effecten daarvan blijken na vergelijking van de kerngegevens uit het *CEP* met die uit de *MEV* van september vorig jaar nauwelijks een nadelige invloed te hebben.

3. De effecten van regeringsmaatregelen om de investeringen te stimuleren, zijn moeilijk te voorspellen. Het CPB moet zich behelpen met verbanden die in het verleden voor de tot nu toe geldende investeringsfaciliteiten zijn geconstateerd. Hoe het bedrijfsleven op de nieuwe maatregelen reageert, is onbekend. Ik denk dat die historische verbanden tot een onderschatting van de prognoses leiden, omdat de nieuwe maatregelen meer gericht zijn op de specifieke problemen van de economie. Door de val van het kabinet is echter de onzekerheid vergroot.

4. Het CPB lijkt in onzekerheid te verkeren. De prognoses zijn gebaseerd op het kwartaalmodel waarop Prof. Driehuis destijds promoveerde. Ik ga ervan uit dat dit model sindsdien is aangepast aan de veranderde inzichten en omstandigheden. Een aangepast kwartaalmodel is echter nog niet door het CPB gepubliceerd. Ook de kwartaalresultaten worden niet gepubliceerd. In het *CEP* staat slechts, dat, wat de werkgelegenheid betreft, verwacht mag worden, dat eind dit jaar de werkloosheid weer zal toenemen. Hierdoor ontstaat een geheimzinnigdoenerij die het CPB geen goed doet. Wetenschappelijke controle is onmogelijk. Critici, zoals onlangs een aantal Groningse wetenschappers en vorig jaar een aantal Rotterdamse, krijgen daardoor veel publiciteit.

Laten we nu eens aannemen dat de prognoses voor 1977 juist zijn. Het belangrijkste dat opvalt, is het feit, dat de collectieve-lastendruk afneemt van 52,4% naar 52% van het nationale inkomen. Volgens de *MEV 1977* had ze moeten toenemen tot 53,1%. Wie had zo'n snel resultaat van de beruchte 1%-norm — die overigens nog niet eens volledig is uitgevoerd — verwacht? Deze daling wordt overigens vnl. door de meevallende premiereserves bepaald. De arbeidsinkomensquote (gecorrigeerd), die in 1975 nog 96% bedroeg, zal in 1977 92% bedragen (1,6 punt lager dan volgens de *MEV*): een duidelijke verbetering van het rendement. Dit betekent een bijdrage voor de investeringen. De toename van de investeringen met 8% is overigens geflatteerd, omdat daarin een aanzienlijk deel wordt ingenomen door de gezondheidszorg. Naast bovengenoemde gegevens staan in de nevenstaande tabel nog een aantal belangrijke kerngegevens.

Het bovenstaande maakt duidelijk dat het *CEP 1977* met veel onzekerheid is omgeven. Dat kan zowel negatief als positief worden uitgelegd. Omdat de laatste tijd het negatieve overheerste, beoogt dit commentaar daarop een positieve nuance aan te brengen.

Enkele kerngegevens uit het *CEP 1977*

	1976	1977 a)
	<i>mutaties in %</i>	
Data		
Volume wereldinvoer	12	7 (8)
Effectieve koers gulden t.o.v. concurrenten	1,5	5 (0)
Volume investeringen in woningen	2,5	12,5 (1)
Resultaten		
Volume particuliere consumptie	4	3,5 (3)
Volume bruto investeringen bedrijven	-6,5	8 (8)
Volume materiële overheidsbestedingen	7,5	-1 (-1,5)
Volume goederenuitvoer	12	6 (8,5)
Volume BNP	4	4,5 (4,5)
Prijnsindex gezinsconsumptie	8,5 à 9	6 (6,5)
Loonsom per werknemer	10,5 à 11	7,5 (8 à 8,5)
	<i>niveaus</i>	
Saldo lopende rekening (mrd. gld.)	6,4	5,5 (6)
Geregistreerde arbeidsreserve (x 1.000)	224	210 à 215 (215)
Arbeidsinkomensquote (gecorr.)	93,5	92 (93,6)
Collectieve lastendruk (in % nat. ink.)	52,4	52 (53,1)

a) Tussen haakjes volgens *MEV 1977*.

L. Hoffman

Inhoud

<i>Drs. L. Hoffman:</i> Positieve nuancering	357
Column „Particulier initiatief”, door Prof. Dr. J. A. A. van Doorn	359
<i>Dr. H. Thomas en Prof. Dr. B. de Gaay Fortman:</i> Op een kruispunt (I). Waarheen met de groei?	360
<i>D. G. Schenk:</i> De problematiek van de monetaire compenserende bedragen	365
<i>Drs. L. Sluis:</i> Problemen van de Mexicaanse economie en de gevolgen van de depreciatie van de Mexicaanse peso	368
<i>Drs. A. J. Butter:</i> Hoe simpel is de causaliteit?	372
Fisconomie Dubbele belasting op dividendinkomen, door Prof. Dr. J. H. Christiaanse	373
Boekennieuws H. G. Hamaker: Arbeidsmarkt en personeelvoorziening, door Drs. H. J. van de Braak	375
Mededelingen	375

Vóór 25 mei moet u een economisch oordeel kunnen vellen. Daarvoor heeft u beslist ESB nodig.

Hierbij geef ik mij op voor een abonnement op *Economisch Statistische Berichten*.

NAAM:

STRAAT:

PLAATS:

Evt.: no. collegekaart (studentenabonnement):

Ingangsdatum:

Ongefrankeerd opzenden aan*: ESB,
Antwoordnummer 2524
ROTTERDAM

Handtekening:

*Dit adres alleen gebruiken voor opgeven van abonnementen.

Redactie

*Commissie van redactie: H. C. Bos,
R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers,
P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck,
A. de Wit.
Redacteur-secretaris: L. Hoffman.
Adjunct-redacteur-secretaris:
L. van der Geest.*

Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
Rotterdam-3016: kopij voor de redactie:
postbus 4224.
Tel. (010) 14 55 11, toestel 3701.
Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje
meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud,
getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f. 130,— per kalenderjaar
(incl. 4% BTW): studenten f. 88,40
(incl. 4% BTW), franco per post voor
Nederland, België, Luxemburg, overzeese
rijksdelen (zeepost).
Abonnementen kunnen ingaan op elke
gewenste datum, maar slechts worden
beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Betaling: Abonnementen en contributies
(na ontvangst van stortings/giro-
acceptkaart) op girorekening no. 122945,
of op bankrekeningno. 25.50.56.877 van
Bank Mees & Hope NV, Coolsingel 93,
Rotterdam, t.n.v. Economisch Statistische
Berichten te Rotterdam.

Losse nummers: Prijs van dit nummer f. 3,—
(incl. 4% BTW en portokosten).
Bestellingen van losse nummers
uitsluitend door overmaking van de hierboven
vermelde prijs op girorekening no. 122945
t.n.v. Economisch Statistische Berichten
te Rotterdam met vermelding
van datum en nummer van het gewenste
exemplaar.

Advertentieverkoop:

Roelants/EPR
Postbus 7021
Den Haag
Telefoon (070) 68 17 75 | 23 41 03
Telex 33101

Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
Rotterdam-3016; tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:

Arbeidsmarktonderzoek
Balanced International Growth
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Projectstudies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek

„Particulier initiatief”

Het aardige van de sociologie is, dat het vak geen vaste woon- of verblijfplaats heeft. Een goed socioloog moet zich gelijkelijk thuisvoelen als docent op het Koninklijk Instituut voor de Marine, als maatschappelijk opbouwwerker in het Rotterdamse Oude Westen of als projectleider van een onderzoek naar de achtergronden van het dalend kerkbezoek door jeugdigen in de oostelijke mijnstreek. Terwijl een econoomist best mag toegeven dat hij zich „op Financiën” meer op zijn gemak voelt dan „op Defensie”, en in de top van een warenhuisconcern beter uit de weg kan dan in de directie van een academisch ziekenhuis, is dit de socioloog niet toegestaan.

De nadelen zijn duidelijk: de sociologie accumuleert weinig sector kennis en de socioloog voelt zich deswege soms een thuisloze, te meer indien hij merkt als een zwerfkat te worden beschouwd. Maar voordelen zijn er evenzeer: wie ervaringen en publikaties van sociologen bijeenbrengt, ontdekt soms verrassende doorkijkjes die aan deskundigen met sterkere ingraaf-aandriften niet zijn gegund.

Neem bijvoorbeeld de term „particulier initiatief”, een welhaast oud-vaderlandse uitdrukking voor inspanningen die burgers zich gezamenlijk getroosten inzake maatschappelijke dienstverlening, sociaal-cultureel werk, sport en maatschappelijke gezondheidszorg, overwegend resulterend in de oprichting van organisaties die zich vervolgens met voorzieningen op genoemde terreinen gaan bezighouden.

Dergelijk p.i. — zoals ingewijden zeggen — is in ons land altijd bijzonder energiek doende geweest, wat kan worden afgelezen uit de tropisch rijke institutionele vegetatie die ons sociaal landschap tot de einder vult: bureaus, instellingen, tehuizen en centra; stichtingen, verenigingen en federaties; studiegcommissies en tijdschriftredacties; raden en beraadsgroepen — veel hiervan nog onderscheiden naar lokaal, regionaal, provinciaal en landelijk niveau, het geheel door een weelde van „koepels” onder dak gebracht, gegroepeerd rond een departementaal torengebouw in Rijswijk waarop een vlag wappert met het woord *welzijnsbeleid*.

Het groeitempo van deze sector is de afgelopen kwart eeuw fenomenaal geweest, begunstigd zowel door de krachtige steun en leiding van de zuilen als door een groeizaam economisch klimaat.

Pas in de laatste jaren is de klad erin gekomen: de ontzuiling heeft veel „achterbannen” doen wegschrompelen, zodat de besturen en besturenfederaties niet goed meer weten namens wie zij spreken; de economische recessie dwingt tot drastische bezuinigingen, die overigens nog lang geen realiteit zijn: de begroting van CRM sprong van f. 4,2 mrd. in 1974 naar f. 8,2 mrd. in 1977. De groei van de welzijnsconsumptie lijkt niet te remmen.

In de laatste tijd beginnen zich de contouren af te tekenen van een beleid dat deze groei onder controle moet brengen. Twee lijnen tekenen zich af: decentralisatie en markt vorming. De eerste is het minst omstreden en het duidelijkst zichtbaar: bijna alle beleidsterreinen die door CRM worden bestreken — inclusief het moeilijk grijpbare kunstbeleid — alsmede de gezondheidszorg zullen aan een toenemende regionalisering worden onderworpen. Sturen vanuit het Haagse centrum blijkt ondoenlijk.

De tweede weg wordt aarzelender beproefd, al hoort men meer en meer van een „welzijnsmarkt” (zelfs van welzijnsmarketing) spreken, van wederinvoering van eigen risico in de gezondheidszorg, van eerherstel van de vrijwilliger (dus waar mogelijk afzien van verdere professionalisering), terwijl voorts bedrijfsmatigheid, kostenbesef, budgettering en meerjaren-planning geen vieze woorden meer zijn, al worden ze door de bestuurders van het „subsidiat” nog met enig wantrouwen op de tong genomen.

Edoch, wie en wat vertegenwoordigen die besturen? Kunnen zij nog wel spreken namens de confessionele parten van ons volk, die zo duidelijk in meerderheid uit de zuilengalerij naar het politieke marktplein zijn gestroomd?

De werkers „in het veld” — de staf-functionarissen, professionals, beroepskrachten of hoe zij heten — weten het antwoord: de bestuurders, hoe ook politiek of confessioneel gekleurd, dienen primair op de bres te staan voor

behoud en verruiming van de verkregen rechten. Zij horen achter het vaandel: „Meer poen om welzijnswerk te doen”. Daarmee vindt de overheid een nieuw front tegenover zich, minder subtiel in eisen en methoden dan de eertijdse welzijnsregenten.

Alle vergelijkingen gaan mank, en forse vergelijkingen gaan fors mank. Toch valt het op, dat de crisis in de welzijnssector enkele dingen aan het licht brengt die het bedrijfsleven rechtstreeks raken.

Dat is niet verwonderlijk, want is ook niet de onderneming, al wordt deze zo niet genoemd, „particulier initiatief”? Is ook in dat gezelschap niet een groeiend „subsidiat” aan het ontstaan, bevorderd door een centraal overheidsbeleid? Kan men ook de particuliere onderneming niet zien als een type organisatie waarvan de bestuurders een „achterban” — de aandeelhouders — naar de achterste banken hebben zien verdwijnen? Wat immers de ziekenhuizen, de bejaardeninstellingen en de vormingscentra doormaken is niet anders dan wat zo mooi genoemd pleegt te worden de „verzelfstandiging van de onderneming”; met daarachter meteen de vraag van de samenleving wie en wat die besturen dan wel vertegenwoordigen. En met het antwoord dat men kon verwachten uit de hoek van de vakbeweging: het belang van de werknemers.

Men kan de vergelijking verder uitspinnen en andere overeenkomsten aanwijzen, zoals die tussen de steeds afhankelijker positie van cliënt en patiënt in welzijnsland, en de gevaren voor de consument bij grotendeels door of namens de werknemers gecontroleerde ondernemingen.

Belangrijker is echter een vergelijking tussen de beide sectoren als geheel: terwijl de welzijnssector via decentralisatie en markt vorming geleidelijk beweegt van een centraal geleide naar een gemengde welzijnsorde, is de ondernemingssector in tegengestelde richting bezig de gemengde economische orde te modificeren. Het is zeker niet alleen voor sociologen leerzaam de ervaringen die in beide sectoren worden opgedaan, meer gespecificeerd met elkaar te confronteren.

Maar

Op een kruispunt (I)

Waarheen met de groei?

DR. H. THOMAS
PROF. DR. B. DE GAAY FORTMAN

Ten aanzien van de nationale en internationale economie staan we op een kruispunt, aldus de auteurs van dit artikel. In een serie van drie artikelen zullen ze aangeven waarom. Het eerste artikel gaat over de internationale economische situatie, ten einde een goed zicht te krijgen op de ontwikkeling van de werkgelegenheid in Nederland. De volgende artikelen gaan resp. over de inkomensproblematiek en de werkloosheidsbestrijding. Dr. Thomas is hoofdmedewerker in de arbeidseconomie aan het Institute of Social Studies, waaraan Dr. De Gaay Fortman is verbonden als hoogleraar in de theorie van de „political economy”.

Problemen van werk en werkgelegenheid zijn nauw verbonden met de ontwikkelingen in de nationale en de internationale economie. In dit artikel willen we vooral ingaan op de internationale economische situatie, ten einde een goed zicht te krijgen op de ontwikkeling van de werkgelegenheid in Nederland in de komende jaren. Op dit moment wordt veel verwacht van een opleving van de wereldhandel. Dat is dan ook één van de laatste remedies, want binnenslands is het instrumentarium tot het voeren van een doelmatig werkgelegenheidsbeleid zo ongeveer uitgeput zonder dat daarmee duidelijke resultaten zijn bereikt. De voorspellingen van het Centraal Planbureau zijn sterk afhankelijk van schattingen van de economische groei die gebaseerd zijn op verwachte ontwikkelingen in de wereldhandel. Zelfs bij vrij hoog gestelde prognoses, daalt de officiële werkloosheid slechts tot 150.000 in 1980 1). In feite verbloemen zulke cijfers de ernst van de situatie 2).

Internationale economische ontwikkelingen

De Nederlandse economie is in tal van opzichten sterk verbonden met die van de Bondsrepubliek. De werkloosheid bedraagt in beide landen ca. 5% van de beroepsbevolking. Het research-instituut van het Westduitse federale arbeidsbureau heeft berekend dat in de jaren tot en met 1980 de reële economische groei in de Bondsrepubliek ten minste 5½ à 6% moet bedragen om de werkloosheid terug te kunnen dringen tot een aanvaardbaar niveau. Deze conclusie stemt overeen met de aanbevelingen die gedaan worden in een meer dan 1.000 bladzijden tellend rapport dat een door de Westduitse regering ingestelde commissie eind 1976 na zes jaar beraad heeft uitgebracht 3). Naast de groei acht deze Westduitse regeringsadviescommissie ook andere maatregelen nodig ter bevordering van een betere verdeling van de arbeid.

In 1971 ontving deze breed en deskundig samengestelde commissie de opdracht een lange-termijnstudie te maken van technische, sociale en economische ontwikkelingen ten einde de mogelijkheden te onderzoeken „um in Rahmen einer marktwirtschaftlichen Ordnung den technischen und sozialen Wandel in der deutschen Wirtschaft zu fördern und im Interesse der Bevölkerung zu gestalten” 4). Binnen het kader van deze opdracht werden ruim 144 onderzoekprojecten uitbesteed om historisch onderzoek te verrichten en de ontwikkelingen tot 1985 aan te geven. Gepleit wordt voor een oriëntatie op de diepgaande veranderingen die de maatschappij doormaakt, omdat dat de enig goede basis is om zowel lange-termijnbeleid te ontwikkelen als ook om de juiste keuze te doen uit de korte-termijnbeleidsinstrumenten. Al te vaak is het voorgekomen dat korte-termijnbeleid een goede structuurpolitiek op lange termijn in de weg heeft gestaan. Een ondertoon van zorg klinkt door wanneer men schrijft: „Dies ist entscheidend, um sicher zu stellen, dass die bewusst oder unbewusst eingeleiteten Wandlungsprozesse zum Wohle der davon betroffenen Menschen und nicht zu Elend oder gar zu ihrer Vernichtung führen” 5).

Gepleit wordt — met verwijzing naar o.a. Frankrijk en Nederland — voor regionale en bedrijfstaksgewijze studies in een alomvattend, zo mogelijk internationaal kader. Het pleidooi tot onderkenning van vragen van economische en sociale orde klinkt in de aanbeveling tot het ontwikkelen van „langfristige Prognosen und alternative Entwicklungskonzeptionen für gesellschaftlichen Teilbereiche und für die Ausgestaltung der gesamtgesellschaftlichen Ordnung im Rahmen des Grundgesetzes” 6).

Aandacht wordt gegeven aan de verhouding van de particuliere en de collectieve sector die in sterke mate historisch is bepaald. De zorgelijke werkgelegenheid voert tot een pleidooi voor een maximale groei-inspanning, met de waarschuwing dat zelfs dan de groeicijfers lager zullen liggen dan in de laatste 25 jaar het geval is geweest. Van 1850 tot 1913 is een jaarlijkse groeivoet van 2,6% gemeten, van 1950 tot 1975 van 5,5%, historisch gezien extreem hoog.

De werkloosheid is bijzonder zorgwekkend. Ondanks een daling van het aantal uren van de gemiddelde werkweek van 45,67 in 1950 tot 36,74 uur in 1975, is de werkloosheid vanaf 1970 zeer onverwacht gestegen. Na een daling van 1.580.000 in 1950 tot 271.000 in 1960 en 149.000 in 1970 is in 1975 een aantal van 1.074.000 werklozen geregistreerd, terwijl net als in Nederland ook daar verscheidene bedrijfstakken zijn aan te wijzen die nog meer arbeidsplaatsen zullen verliezen.

1) Ministerie van Economische Zaken, *Selectieve Groei*, (Economische Structuurnota), juni 1976, blz. 22.

2) Zie „Op een kruispunt (III). Waarheen met het werk?”

3) Kommission für wirtschaftlichen und sozialen Wandel, *Wirtschaftlicher und sozialer Wandel in der Bundesrepublik Deutschland*, oktober 1976.

4) A.w., blz. 1.

5) A.w., blz. 39.

6) A.w., blz. 57-58.

Het rapport besteedt veel aandacht aan het aandeel van de gemeenschapsvoorzieningen in het nationaal inkomen — in 1975 opgelopen tot 48% — en wijst er met nadruk op dat slechts een deel hiervan echte staatsuitgaven zijn en een groot deel in wezen particuliere bestedingen.

De grens tussen beide sectoren is vloeiend, historisch gegroeid en het gevolg van maatschappelijke doelstellingen. Zij is het resultaat van een politiek proces en dus een waardeoordeel. Met nadruk wordt gesteld dat de discussie over de omvang van de collectieve sector veel te oppervlakkig wordt gevoerd. Interessant is het beklemtonen van een verschil in nominale en reële ontwikkelingen van de overheidsuitgaven. Terwijl de nominale ontwikkeling sterk is gestegen door snellere prijsstijgingen in de overheidsuitgaven, zijn de reële uitgaven vanaf 1963 enigszins gedaald en de verwachting is dat dit proces zich zal voortzetten.

De commissie noemt vijf hoofdproblemen die onder ogen moeten worden gezien voor de ontwikkeling van een goed beleid voor de komende 10 jaren 7):

1. het relatieve tekort aan openbare goederen en diensten;
2. de concentratie in de productieprocessen;
3. de ongelijke inkomens- en vermogensverdeling;
4. de onevenwichtige regionale en sectorale situatie;
5. de gevaren die het natuurlijke milieu bedreigen.

Een groeivoet van ongeveer 3% wordt mogelijk en wenselijk geacht om een stabiele ontwikkeling te garanderen. Een zeker optimisme wordt uitgesproken met betrekking tot de mogelijkheid dat de markteconomie belangrijke structuurveranderingen ook in de komende jaren zal kunnen opvangen. Maar nodig is een „aktive Strukturpolitik, d.h. eine Politik, die nicht bloß reaktiv, fallweise und unkoordiniert in die Wirtschaftsstruktur eingreift, um Fehlentwicklungen nachträglich zu beseitigen, sondern die sowohl vorausschauend auf die Vermeidung absehbarer Fehlentwicklungen als auch auf die Gestaltung einer zukunftsorientierter Wirtschaftsstruktur gerichtet ist” 8). Dat is nog iets anders dan de vage sturing met behulp van de WIR en de SIR waarop in Nederland al zoveel kritiek wordt uitgeoefend.

Interessant is hoe de inflatie als een kernprobleem voor een stabiele ontwikkeling wordt onderkend. Een minderheid van de Commissie stelt in een apart stuk dat al in de jaren zestig een beleid is gevoerd dat geleid heeft tot het opvoeren van aanspraken op nationale middelen waardoor niet terug te draaien processen op gang zijn gebracht, die nu bij lagere groeicijfers de druk op het prijsniveau veroorzaken. De inflatie moet worden beteugeld wil tot 1985 een lange-termijnpolitiek met behoud van politieke stabiliteit mogelijk zijn.

Met bewondering voor de brede benadering constateert de lezer toch met enige verbazing dat de wereldeconomie zo karig wordt behandeld. Er wordt gesproken van een nauwe vervlechting met de wereldhandel via import en export, maar een analyse ontbreekt op dit gebied geheel. Er is geen sprake van een onderkennen van de problematiek van een ordening op wereldniveau en de noodzaak de problemen van onrecht elders in de eigen calculaties op te nemen.

In het kader van de vergelijkingen tussen de landen in het industriële Westen onderling hebben de lage werkloosheidscijfers van Zweden steeds veel aandacht getrokken 9). Dank zij goede contacten tussen vakbonden en werkgevers slaagde men er tijdig in zwakke bedrijven en sectoren te identificeren, en daarop aansluitend een structuurbeleid te voeren dat omschakeling naar sterkere bedrijfstakken mogelijk maakte. De werkloosheidscijfers (1,5%) behoorden als gevolg daarvan tot de laagst geregistreerde. Pas nu wordt ontdekt dat de mogelijkheden om de werkloosheid door herscholing op te vangen, beperkt zijn. In januari 1977 steeg de werkloosheid van 61.000 tot 95.000, terwijl reeds 200.000 werknemers opgenomen waren in herscholingsprogramma's. Massa-ontslagen dreigen in de metallurgische sector, de mechanische industrie en de scheepsbouw. Bedrijfssluitingen worden aangekondigd en vele verkortingen van arbeidstijd worden ingevoerd. Het lijkt erop alsof zelfs het Zweedse institutionele

kader de tegenwind van de wereldeconomie niet meer kan opvangen. Ook daar gaan de ontwikkelingen in de verkeerde richting en dat op een moment dat er nog niet van een nieuwe zware terugslag in de wereldeconomie kan worden gesproken.

Engeland ziet de problemen toenemen. Achteruitgang van reële inkomens wordt geaccepteerd als voorwaarde voor grote leningen van het IMF. Desondanks kan niet worden voorkomen dat de werkloosheid schrikbarend hoog blijft, en de inflatiecijfers volgens de laatste gegevens de 15% reeds weer overschrijden 10).

Bijzonder zorgelijk zijn de vooruitzichten in de Verenigde Staten. Misschien niet zozeer voor een langzame groei van de nationale indicatoren, maar vooral voor een sterk toenemende beweging tot protectie. Er wordt zelfs gesteld dat de protectie door middel van nieuwe tariefmuren nog nooit zo'n sterke lobby heeft opgebouwd als in de laatste paar maanden 11).

De ontwikkeling in de Derde Wereld valt praktisch buiten onze nationale horizon, zoals de bedrijfstakwijze analyse van het Centraal Planbureau leert.

Vanwege het grote belang van de Derde Wereld voor het Nederlandse beleid is het goed op de ontwikkeling van werkgelegenheid in de arme landen te wijzen. Het ILO (de Internationale Arbeidsorganisatie) heeft in 1976 in officiële documenten schattingen gemaakt van de werkloosheid in de wereld. In 1975 waren er 283 mln. mensen in de Derde Wereld werkloos, bestaande uit een open werkloosheid van 33 mln. en „underemployment” van 250 mln. mensen 12). Van 1963 tot 1972 wordt een duidelijke toename geconstateerd van het aantal mensen dat in de categorieën geplaatst kan worden van „poor”, „seriously poor” en „destitute”. De groei in de jaren zestig heeft ook bijzonder weinig zoden aan de dijk gezet wanneer de economische vooruitgang wordt beoordeeld tegen de achtergrond van de verdeling van het inkomen. De ILO verwacht dan ook weinig van de „groeiplossing”, die ertoe zou moeten leiden dat door „trickling down” langzamerhand de verschillende lagen van de bevolking in de Derde Wereld van economische vooruitgang zouden profiteren. Daarom kiest deze organisatie voor een „basic needs strategy”: een directe aanval op de armoede in het kader van een doelgroepenbeleid. De markteconomie zoals die nu internationaal en nationaal functioneert bevordert zozeer de ongelijkheden dat van een globale macro-economische benadering niets kan worden verwacht.

Hoe ligt de situatie nu in Nederland zelf? Of het nu de tekst is, de metaal of de scheepsbouw, de berichten overtreffen elkaar in pessimisme.

Minister Van der Stee deelt intussen mee dat over 13 jaar het aantal boeren moet zijn teruggelopen van 106.500 tot 64.000, het aantal tuinders van 24.500 tot 15.000 en dat verhoudingsgewijs de werkgelegenheid van arbeiders in land- en tuinbouw even sterk zal teruglopen 13).

De jaarcapaciteit van de olieraffinage in de Europese Gemeenschap zal met 140 mln. ton (16,5%) moeten verminderen, volgens een recent rapport van de Europese Commissie. De staalsector gaat eveneens zeer moeilijke tijden tegemoet. „The deep recession in world steel continues”, aldus *The Economist* (februari 1977), in een overzichtsartikel van de situatie op de wereldmarkt voor staal.

7).A.w., blz. 148.

8) A.w., blz. 227.

9) Zie De Gaay Fortman en Thomas: *De winst van een democratische economie*, Utrecht 1976, blz. 74-77; ook *Economisch Dagblad* 15 en 16 februari 1977.

10) *Onderneming*, 4 maart 1977.

11) Zie o.a. *Newsweek*, 14 maart 1977: „Not-so-free trade”; *Newsweek*, 28 maart 1977: „Showdown on tariffs”; en *Time*, 28 maart 1977 een speciale studie voor de grote overcapaciteit in de Japanse economie, „Too much success for the odd man out”, blz. 20-25.

12) International Labour Office, *Employment, growth and basic needs, a one-world problem*, Genève, 1976.

13) *Algemeen Dagblad*, 19 maart 1977.

Ogenschijnlijk zijn er nog aanzienlijke groeiomgankelijkheden aanwezig in de petrochemische industrie, waar uitbreidingsinvesteringen worden ondernomen die ongeveer 10.000 banen zullen opleveren. Maar ook hier kunnen we ons afvragen of niet spoedig verzadigingsverschijnselen zullen optreden. Veelzeggend is ook dat het Centraal Planbureau toenemende concurrentie verwacht in deze sector. „Verder is er sprake van een toenemende concurrentie vooral vanuit landen buiten Europa en Noord-Amerika. Samenhangend met dit laatste, bestaat de tendens bepaalde productieprocessen te verplaatsen naar landen met lagere loonkosten” 14). Op zijn zachtst gezegd is er reden tot ongerustheid wanneer aangekondigd wordt dat Shell Pernis f. 250 mln. investeert in modernisering waarbij 400 plaatsen verloren gaan, terwijl Shell Moerdijk dan weer f. 750 mln. gaat investeren om 400 banen te scheppen 15).

Zou het niet zo kunnen zijn dat de situatie in de scheepsbouw karakteristiek is voor een groot aantal bedrijfstakken? Alleen met gigantische steun van de overheid — f. 1 mrd. tot 1980 — zou het verlies aan arbeidsplaatsen beperkt kunnen worden tot 7.000. De studie van de Beleidscommissie Scheepsbouw 16) laat treffend zien hoe nauw de werkgelegenheid verbonden is aan de ontwikkelingen in de wereld-economie. Cijfers worden gepresenteerd over de periode 1971 tot 1975 om te laten zien hoe de scheepsbouw zich gedurende de afgelopen jaren heeft ontwikkeld: Nederland heeft haar aandeel in een teruglopende markt zien achteruitgaan van 1,6% tot 0,5%. Brazilië, Polen, India, Joegoslavië en de Verenigde Staten hebben het marktaandeel weten te vergroten, terwijl de meeste Westeuropese landen en ook Japan relatief achteruit zijn gegaan. Het beleid zal er nu op gericht zijn door een „herstel” van de kostenverhoudingen terrein terug te winnen: dus arbeidsplaatsen terugwinnen in ruil voor nieuwe werkloosheid elders. Dat zullen in toenemende mate arbeidsplaatsen in de Derde Wereld zijn! Het perspectief van de Beleidscommissie is gericht op 1980, maar de situatie daarna wordt in het onzekere gelaten, terwijl nu al bekend is dat veel ontwikkelingslanden hun scheepsbouwcapaciteit in de komende jaren zullen uitbreiden.

Door de grote overcapaciteit in talloze sectoren is de enige wijze om het marktaandeel in de wereldmarkt te laten groeien, het inbreuk maken op de positie van anderen. Een zeer geraffineerde „beggar thy neighbor policy”!

Hoe zwak daarbij de positie van de Europese werven is, blijkt uit het advies dat vanuit Japan onlangs aan de OESO werd gegeven. Europese landen dienen hun scheepswerven grotere overheidssubsidies toe te kennen ten einde de concurrentiepositie in de wereld-economie te verbeteren. Een merkwaardiger advies van dit machtigste scheepsbouwland is nauwelijks denkbaar. Een voor de hand liggende interpretatie kan zijn dat ook Japan zich grote zorgen maakt over het snelle tempo van de internationale herstructurering en de daaruit voortvloeiende crisis in de westerse economieën die bij ontbreken van een gezamenlijk beleid nog veel ernstiger afmetingen zal gaan aannemen 17).

Hoe worden nu de vooruitzichten bedrijfstaksgewijs door het CPB beoordeeld? Verwacht wordt dat „ook het groeitempo van een aantal bedrijfstakken die voorheen als „snelle groeiers” werden gekwalificeerd aanmerkelijk terugloopt. Dit is zo voor de overige mijnbouw (aardgas, chemische industrie, al blijft het groeitempo daar hoog), de olieraffinaderij en de metallurgische industrie en de openbare nutsbedrijven” 18). Verzadigingsverschijnselen en/of toenemende concurrentie op de exportmarkt worden geconstateerd voor de landbouw, de voedingsmiddelenindustrie, de genotmiddelenindustrie, de chemische industrie. In de textielindustrie, kleding- en schoeiselindustrie wordt gesproken van „de catastrofale contractie” die heeft plaatsgevonden, terwijl de papierindustrie het moet hebben van het volgende vooruitzicht: „van het herstel van de economie — zowel nationaal als internationaal — zal naar verwachting ook de Nederlandse papierindustrie profiteren”. Een opgewekt

geluid geldt voor de ontwikkeling van de „robot-technologie”, waarvoor in de jaren tachtig een duidelijke markt kan ontstaan 19). Je kunt je dan wel afvragen hoeveel arbeidsplaatsen als gevolg van die modernisering weer verloren zullen gaan, wanneer het netto-effect op de werkgelegenheid in 1990 gemeten gaat worden.

Bestudering van de bedrijfstaksgewijze voorspellingen leidt tot de conclusie dat een geschatte groeivoet van 3¼% in het bijzonder gebaseerd is op verwachte gunstige ontwikkelingen in de wereld-economie. Is dat optimisme gerechtvaardigd? De Nederlandse Crediet Bank constateert de inzet van een dalende fase van een lange conjunctuurgolf. In toenemende mate wordt de bezorgdheid uitgesproken dat de problematiek veeleer op structurele dan op conjuncturele oorzaken wijst.

De conjuncturele situatie leek in 1976 niet ongunstig. De Westduitse groeivoet bedroeg 5,6%. Er was daarbij sprake van een duidelijk herstel. In het voorgaande jaar was het bruto nationaal product met 3,2% verminderd. Het ziet er thans naar uit dat het conjuncturele herstel niet van lange duur zal zijn. Al gedurende het laatste kwartaal van 1976 liep de industriële expansie in de Verenigde Staten sterk terug. Het herstel in de eerste helft van 1976 berustte vooral op een sterke toename van de investering in voorraden. In de tweede helft van 1976 viel deze stimulans weg. Dat de industriële productie niettemin bleef stijgen duidde erop dat de conjunctuur zich bleef herstellen. Toch wordt al in de loop van dit jaar een nieuwe omslag verwacht 20). Die treft ons dan terwijl wij nog zitten met een onaanvaardbaar hoge werkloosheid.

In het jongste *Centraal Economisch Plan* schrijft het CPB dat het algemene beeld van de internationale economie weinig verschilt van een half jaar geleden. Daarop zijn de groei-voorspellingen gebaseerd. Het lijkt alsof het CPB twijfelt aan de waarde van het gebruikte model wanneer wordt gesteld:

„Een groot aantal sectoren van het bedrijfsleven blijft dan ook in een kwetsbare, zo niet zeer kwetsbare positie verkeren. Gezegd kan worden, dat het macro beeld in dit opzicht een te gunstige voorstelling van zaken biedt en onvoldoende recht doet weidervaren aan de structureel moeilijke positie waarin het bedrijfsleven, en met name de industrie verkeert” 21).

Indien onze sombere schets van de ontwikkeling in de wereld-economie juist is, dan lijkt een realistischer inschatten van macro-voorspellingen een zaak van hoge prioriteit.

Is een evenwichtige ontwikkeling in de wereld-economie mogelijk?

Een zeker optimisme met betrekking tot de ontwikkelingen in de wereld-economie is gegrond op de bekende groeimodellen die tot rechtstreekse vooruitgang in de rijke landen leiden en op lange termijn ook de arme landen en zelfs de armste groepen in die landen zouden moeten bereiken.

14) Centraal Planbureau, *De Nederlandse economie in 1980*, 's-Gravenhage, 1976, blz. 287.

15) *Algemeen Dagblad*, 16 maart 1977.

16) De Beleidscommissie Scheepsbouw, *Voorstel tot het Beleidsplan voor de herstructurering van de Nederlandse scheepsbouw*, inclusief bijlagen, januari 1977; ook Handelingen, Tweede Kamer, *Herstructurering Nederlandse scheepsbouw* (14352), OCV 15, 9 maart 1977.

17) Zie *Economisch Dagblad*, 11 februari 1977.

18) CPB, *De Nederlandse economie in 1980*, hoofdstuk VI, blz. 263-365.

19) A.w., blz. 300.

20) Zie de resultaten van de recente *Conjunctuurtent*, van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

21) CPB, *Centraal Economisch Plan 1977*, blz. 1, 23.

Het lijkt ons waarschijnlijker dat er sprake is van een structurele verstoring, die in toenemende mate het beeld in de wereld zal gaan bepalen. De oliecrisis was een teken aan de wand dat liet zien hoe zwak de basis van de westerse welvaart is. Het bleek mogelijk op betrekkelijk eenvoudige wijze de internationale orde geheel te verstoren. De leer van de internationale economische betrekkingen heeft de laatste jaren dan ook ontwikkelingen doen zien die erop wijzen dat er sprake is van fundamentele problemen. De „centre-periphery”-theorieën duiden er al op dat de krachten in de wereld niet gelijk verdeeld zijn en dat speciale maatregelen genomen zouden moeten worden om de ontwikkelingslanden te beschermen. In dat licht passen de tariefbesprekingen van GATT en UNCTAD.

Een nog scherpere analyse stelt dat de internationale handel plaatsvindt in een kader van „unequal exchange”, waarbij de landen met een overvloedige produktiefactor (de derde wereld met de factor arbeid) altijd aan het kortste eind trekken omdat de rijke landen met alleen schaarse factoren (bijvoorbeeld technologie en toegang tot de markten) erin slagen de eigen binnenlandse kostenverhoudingen op te dringen aan de arme landen, die er nooit in zullen slagen uit die houdgreep los te komen.

Een beroemde notitie uit de leer van de internationale economische betrekkingen is die van Bhagwati in zijn „Immizering growth: a geometrical note”. Daarin wordt gesteld dat onder een aantal condities een groei van de handel geen garantie is voor stijging van inkomen (22). Het meest recente betoog op dit punt is van Oscar Braun in zijn *International trade and imperialism* (23). In enkele paragrafen willen we daaruit die elementen aangeven die onzes inziens van belang zijn voor het duiden van de ontwikkelingen die we hierboven hebben geschetst. Een essentieel gegeven in de traditionele theorie van internationale betrekkingen is het zich vrij kunnen bewegen van kapitaal en arbeid, waardoor dan op de lange duur evenwichten zijn te bereiken waar alle landen, zowel rijk als arm, beter van worden. Men gaat er daarbij aan voorbij dat in één van de delen van de wereld (de derde wereld) een *absoluut overvloedige* produktiefactor aanwezig is: ongeschoolde arbeid. Het staat deze factor niet vrij zich naar de rijke landen te verplaatsen. Dit betekent dat alleen kapitaal zich beweegt en wel in de richting van de overvloedige produktiefactor. Daardoor vindt weliswaar een gelijk-trekken van de rendementen plaats over de gehele wereld, maar blijft tegelijkertijd het loon van de ongeschoolde arbeid in de derde wereld constant en dus op het niveau van een bestaansminimum. Pas als de ongeschoolde arbeid schaars is geworden in economische zin, zal dat anders worden. Hierop is de theorie van de „unequal exchange” gebaseerd. Producten kunnen tegen een lage arbeidswaarde worden gekocht in arme landen en tegen een hoge prijs worden verkocht in de rijke landen. Daarmee blijft een hoog loon voor schaarse arbeid in de rijke landen mogelijk! Dit kan vanzelfsprekend slechts zo blijven zolang de rijke landen door hun macht over prijzen erin slagen de huidige ruilvoeten constant te houden. Op het moment dat de afhankelijke landen een tegenmacht zouden opbouwen zouden zij hun verkoopprijzen verhogen, waarbij de prijzen in de rijke landen relatief moeten achterblijven, zoals het voorbeeld van de OPEC leert. M.a.w., een rechtstreekse inkomensoverdracht vindt plaats via het prijsmechanisme van de rijke naar de arme landen. De sleutel tot behoud van de positie van het industriële Westen is de mogelijkheid tot beïnvloeding van prijzen door monopolievorming, het tegenhouden van tariefconcessies en van grondstoffenovereenkomsten op de achtereenvolgende UNCTAD-conferenties, en het traag doen verlopen van Noord-Zuid-besprekingen. Overigens in dit perspectief geheel te begrijpen, want een direct gevolg van structurele verandering zou zijn een daling van eigen welvaart zoals de rijke landen hebben ervaren toen de afhankelijke landen het instrument van handelsbeperkingen gingen gebruiken voor het produkt olie. Prijsstijgingen zorgden voor een onmiddellijke en aanzienlijke inkomensoverdracht van de rijke naar de

arme landen. Voor de olie werd de afhankelijkheidsrelatie plotseling omgekeerd en een direct en zeer gevoelig materieel welvaartsverlies in de rijke landen was daarvan het gevolg. Nog erger werden daardoor getroffen die arme landen die niet over olie beschikten: de „NOPEC-landen” zoals Hans Singer heeft voorgesteld hen te noemen.

Een additioneel argument in deze theorie is vanzelfsprekend dat de produkten van de arme landen ook in de rijke landen gemaakt kunnen worden, terwijl het omgekeerde niet het geval is. Alleen daardoor kunnen de rijke landen via prijsverschillen blijven profiteren van de internationale handel. Interessant is in dit verband ook dat er geen sprake kan zijn van een structureel tekort op de betalingsbalansen van derde wereld landen. Het gaat slechts om een afhankelijkheidsrelatie die de rijke landen op geen enkele andere wijze willen wijzigen dan door leningen of schenkingen die deze afhankelijkheid alleen nog maar vergroten.

Wat heeft dit nu te betekenen voor het sombere beeld dat we eerder in dit artikel hebben geschetst? Indien er een zekere consensus bestaat dat er niet alleen nationaal, maar ook internationaal een grote overcapaciteit in tal van bedrijfstakken is, dan zou dit kunnen inhouden dat we aanvaarden dat kapitaal een relatief overvloedige factor in de rijke landen is geworden zoals arbeid dat is in de derde wereld. De invloed die door de rijke landen op het prijsmechanisme kan worden uitgeoefend zou geringer worden, indien de arme landen hierop gezamenlijk inspelen. Meer import van produkten uit de rijke landen is mogelijk indien de eigen exportprijzen stijgen. Je zou derhalve kunnen pleiten voor een nieuw „olie-effect”, maar ditmaal op initiatief van de rijke landen die anders hun overcapaciteitsproblemen niet kunnen aanvaatten. Doch zodra dit effect intreedt, zal opnieuw een welvaartsverlies optreden. Hier komen we dus in een bijzonder moeilijke conflictsituatie terecht. Het niet verlenen van prijsconcessies voert tot crisis en overcapaciteit; een toegeeflijk prijsbeleid in UNCTAD en Noord-Zuid-dialoog leidt evenwel tot welvaartsverlies.

Het lijkt ons niet uitgesloten dat deze theoretische beschouwingen van groot belang zijn voor een verstaan van de ontwikkelingen in de wereldeconomie. Aannemend dat er geen vorderingen in de UNCTAD-besprekingen en Noord-Zuid-dialoog zullen komen, zal er zich dan een algemene malaise in de wereldeconomie voordoen. Er zal geen sprake zijn van groei in de wereldeconomie (uitgezonderd *tussen* de rijke landen onderling) waardoor de voorspellingen van de planbureaus ernstig worden ondermijnd. Er is dan alleen maar reden om een ongunstige ontwikkeling van de wereldhandel te verwachten. Indien de internationale besprekingen wel succes hebben zal de waarde van de wereldhandel kunnen toenemen, maar tegen veel ongunstiger ruilvoeten. Een ruilvoetverslechtering is immers de concessie die de rijke landen in deze internationale handelsbesprekingen zullen moeten toestaan. Ook in dat geval zullen de nationale middelen kunnen afnemen. De hier geschetste theorie werpt eveneens nieuw licht op de mogelijkheden een z.g. nieuwe internationale economische orde tot stand te brengen, door een bewustte aanpassing in de internationale arbeidsverdeling. Indien dergelijke aanpassingen op dit moment plaatsvinden in de textiel- en schoeiselindustrie, dan ondervindt de produktiefactor arbeid in de rijke landen er nadeel van doordat deze werkloos wordt, terwijl in de arme landen er weliswaar enige werkgelegenheid wordt gecreëerd, maar tegen lonen die rond het bestaansniveau blijven. Er is dus alle reden om deze ontwikkelingen bijzonder kritisch te volgen.

22) J. Bhagwati, Immizering growth: a geometrical note, *Review of Economic Studies*, Vol. 25, 1958.

23) Oscar Braun, *International trade and imperialism* (manuscript Institute of Social Studies, Den Haag, 1977); zie ook J. Vanek, The absurdity of the rich men's trade doctrine and institutions for the present day world economy and an attempt to reformulate, artikel bestemd voor *The Economic Times*, Bombay, India, 1976.

Conclusies

Reeds in 1936 voorspelde John Maynard Keynes een gebrek aan rendabele investeringen 24). Hij sprak van een daling van het rendement op kapitaal na 25-30 jaar, niet omdat er geen vraag zou zijn op te roepen via koopkracht-injecties, maar omdat de particuliere ondernemers het eenvoudig niet zouden zien zitten nieuwe produkten te maken of met nieuwe produktie-methoden de bestaande produktie te vergroten. Oorzaak van dit alles zou een verzadiging zijn in vele sectoren van de markteconomie van de rijke landen. In het licht van het voorgaande moet dan ook opnieuw worden vastgesteld dat Keynes tijd ver vooruit was.

Degenen die ons voorhouden dat we een groeivoet van 5% nodig hebben ter wille van de werkgelegenheid zullen om te beginnen duidelijk moeten maken dat die groei mogelijk en wenselijk is. Hoe komen we aan 5% groei en wat zijn daarvan de gevolgen voor milieu, energievoorziening en de positie van de ontwikkelingslanden?

Wij zijn op dit punt uitermate somber gestemd 25). De jongste prognoses van de OESO bevestigen dit pessimisme. Als die 5% groei van het nationaal produkt inderdaad nodig zou zijn, dan zien wij het donker in. Dat geldt zelfs al bij een 3¼% groei zoals het kabinet-Den Uyl zich ten doel stelde. Maar die 3¼% heeft nog als bijkomend nadeel dat geen uitzicht wordt geboden op een oplossing van het werkloosheidsvraagstuk binnen het kader van de markteconomie. Het wordt daarom tijd te zoeken naar een alternatief. Naar onze mening verkeren we in een zeer bijzondere fase van de geschiedenis van de gemengde economie zoals deze zich gedurende de laatste jaren heeft ontwikkeld. Terwijl steeds het kapitalisme voldoende flexibel bleek te zijn om afgedwongen concessies aan de vakbeweging en politieke groeperingen op te vangen, lijkt nu een situatie te zijn aangebroken waarin de welvaartsstaat de nadelen van een kapitalistisch georiënteerde maatschappij niet meer aan kan. Economische groei gaat altijd gepaard met een proces van herstructurering dat van mensen soms een ingrijpende verandering in levens- en werkwijze vraagt. Een voorbeeld vormen de 6.000 bedrijven in de steenkolenhandel waarvan er sinds de massale overschakeling op aardgas nog maar enkele over zijn. Een waarschijnlijk grote meerderheid van de mensen die van baan moesten veranderen, voelt zich in haar nieuwe werkkring niet ongelukkig. Maar er zijn steeds minderheden geweest die in de knel kwamen. Een accumulatie van zulke minderheden kan een bepaalde kritische grens overschrijden. Dan is de stabiliteit van de samenleving in het geding. De kritische grens wordt vermoedelijk overschreden wanneer een situatie aanbreekt waarin vrouwen op de arbeidsmarkt nog maar geringe kansen krijgen en de helft van de 50-plussers alsmede een groot percentage van de jongeren geen baan hebben.

Het lijkt wel alsof de economische geschiedenis zich op een kruispuntsituatie bevindt. Terwijl het sombere beeld van de wereldeconomie dat wij hier lieten zien nog maar gebaseerd is op een momentopname in belangrijke westerse landen en een nieuwe richting in de theorie van internationale economische betrekkingen, is er zonder meer sprake van een kruispuntsituatie op het terrein van het energiebeleid.

Dit kan niet duidelijker gesteld worden dan Amory Lovins onlangs heeft gedaan in *Foreign Affairs* 26). We staan op een kruispunt omdat een keuze voor de ene richting die voor de andere uitsluit voor de periode van 50 jaar waarvoor Lovins zijn studies heeft gemaakt. Het gaat om een keuze voor uitputting van de voorraden olie en gas, toename van energie uit kolen en enorme uitbreiding van de nucleaire energie tegenover de zogenaamde „soft technologies” en energiebesparing. Die laatste weg zouden we nu reeds moeten inslaan, willen we in 2025 een verantwoord beleid kunnen voeren.

Lovins vat het zo samen:

„Deze keuzen mogen abstract lijken, ze zijn in feite scherp, concreet en van praktische betekenis. We staan op een kruispunt: als we nu niet beslissend handelen, raken we onze keuzemogelijkheden

kwijt. Vertraging in de noodzakelijke energiebesparing laat het verspillende gebruik zo lang doorgaan dat de logistieke problemen om dit op te vangen onoplosbaar worden. Vertragingen in het operationeel maken van verscheidene „soft technologies” verschuift deze technieken naar een zo verre toekomst dat er geen geloofwaardige overbruggingsperiode van gebruik van fossiele brandstoffen is in te denken. De „soft technologies” moeten al aardig in gebruik komen voor de olie- en aardgasvoorraden aan hun laatste einde komen. . . als natie moeten we daarom één van de twee wegen kiezen voor ze nog verder uit elkaar gaan lopen”.

Het lijkt alsof de publieke opinie dit ook zo ervaart. In een tijd van politieke apathie is er nauwelijks een probleem te noemen waar een zo massale mobilisatie van activiteiten en protesten kon worden waargenomen als dat van de nucleaire problematiek met betrekking tot de energievoorziening. Het is wel duidelijk dat een grote meerderheid niet meer gelooft dat de technici de problemen die zich hier voordoen vanzelf wel zullen oplossen.

Het gaat er de komende jaren om een andere wijze van groei te verwezenlijken, gebaseerd op andere technieken en werkwijzen. Terecht stelde Minister Trip onlangs dat wetenschap en technologie daarvoor de mogelijkheden moeten aandragen: „Nieuwe methodes van energieopwekking, besparing van energie, milieuvriendelijke procedés en processen, kleinschalige benaderingen en dergelijke. . .” 27).

Betekent dit dat de particuliere sector steeds moet inkrimpen ten gunste van de collectieve sector? Zo ja, dan staan toch de meest essentiële vrijheden op het spel? Dat is althans de visie van de Amerikaanse Nobelprijswinnaar Milton Friedman.

„Amerika”, schrijft hij, „zoals ook andere Westerse landen, staat nu op een kruispunt. We kunnen niet meer verder gaan op de huidige weg. Toen we de weg gingen van 10% van het nationaal inkomen aan overheidsbestedingen naar 40% was het nog mogelijk een flinke mate van vrijheid en individuele zeggenschap te bewaren. Dat kon door het spreiden van grote voordelen voor een kleine groep tegen geringe kosten die gespreid konden worden over een grote groep. Maar één ding staat vast: in de komende veertig jaar kunnen we niet verder gaan van 40% naar 160%” 28).

Met deze conclusie besluit Friedman een recent artikel in het Engelse blad *Encounter*. De titel luidt „The line we dare not cross” en de ondertitel: „The fragility of freedom at 60%”. Die 60% slaat op Groot-Brittannië. Daar bedragen de overheidsuitgaven (centraal en lokaal te zamen) 60% van het nationaal inkomen. Friedman meent dat als gevolg hiervan de Britse vrijheid en democratie de komende vijf jaar niet zullen overleven. Met die 60% is immers nog niemand tevreden. Het moet steeds meer worden en een steeds kleinere groep moet het opbrengen. De maatschappij raakt gepolariseerd. Engeland zal hetzelfde lot ondergaan als Chili. In dat veel armere land was de grens al bereikt bij 40%. In een arm land als Chili kon de overheid geen belastingen bedenken waarmee 40% van het nationaal inkomen kon worden geïncasseerd. Daarom geschiedde de financiering door middel van inflatie. Het gevolg was chaos en uiteindelijk verloor Chili zijn vrijheid. Er is een kans van 1:1, meent Friedman, dat dit in Groot-Brittannië ook gaat gebeuren.

Afgezien van Friedmans eenzijdige visie op de val van Allende is dit verhaal voor ons niet nieuw. Een soortgelijke waarschuwing gaf Prof. Stevers naar aanleiding van de Miljoenennota 1976 29). Stevers' analyse van stijging van de druk van de collectieve lasten loopt uit op eenzelfde sombere conclusie:

24) Richard X. Chase, Keynes and U.S. Keynesianism: a lack of historical perspective and the decline of the new economics, *Journal of Economic Issues*, september 1975, blz. 441-470.

25) Zie ook NKV en NVV in: *Vijf jaar voor kwaliteit*, 1977.

26) Amory Lovins, Energy strategy: the road not taken?, *Foreign Affairs*, 1976/1977, blz. 65-96.

27) Toespraak van de Minister voor Wetenschapsbeleid, F. H. P. Trip, gehouden op 22 februari 1977 te Utrecht.

28) Milton Friedman, The line we dare not cross, *Encounter* no. 5, 1976-1977, blz. 8-14.

29) Th. Stevers, Daling werkloosheid vrome wens, *de Volkskrant*, 22 september 1976.

De problematiek van de monetaire compenserende bedragen

D. G. SCHENK*

De gemeenschappelijke landbouwmarkt wordt onder meer gekenmerkt door uniforme richt- en garantieprijzen voor landbouwprodukten, die in reken-eenheden zijn uitgedrukt. Omdat sinds 1971 bij de omrekening hiervan naar prijzen in nationale valuta andere omrekeningswaarden worden gebruikt dan op grond van de reële wisselkoersverhoudingen het geval zou moeten zijn, is het noodzakelijk om monetaire compenserende bedragen (m.c.b.) aan de grens toe te passen. Aanvankelijk werden deze m.c.b. alleen in de Beneluxlanden en in West-Duitsland gebruikt, later ook in Frankrijk en in Italië en nog weer wat later (nl. kort na de toetreding van het Verenigd Koninkrijk, Denemarken en Ierland tot de Gemeenschap op 1 februari 1973) ook in de toetreden lidstaten.

Met ingang van 1 juli 1972 werd de financiering van de m.c.b. aangaande de extra-handel door de EG overgenomen en m.i.v. 1 januari 1973 eveneens wat de m.c.b. in de intra-handel betreft. Er werden echter geen regels over een maximum aan de m.c.b., noch over een vast afbraakschema overeengekomen. Vooral zeer recentelijk is gebleken hoezeer deze leemte in de communautaire afspraken in tijden van valutao-nrust tot grote budgettaire problemen voor de Gemeenschap aanleiding kan geven.

Overigens vallen niet alle landbouwprodukten onder het stelsel der m.c.b. In principe heeft men zich beperkt tot die produktengroepen die een duidelijk interventie-prijsniveau kennen. Als zodanig kunnen worden genoemd:

- graan- en graanprodukten (exclusief durum tarwe en rijst);
- melk- en zuivelprodukten;
- rundvlees;
- varkensvlees;
- geslacht pluimvee en eieren;
- suiker;
- wijn;
- NA-II produkten (industriële landbouwprodukten).

„Bovendien is daardoor de kern van ons economisch systeem zo-
zeer aangetast en wordt dat ook in de komende jaren zozeer onder-
mijnd, dat na een periode van voortgaande werkloosheid, de beslis-
singen steeds meer in Den Haag genomen zullen worden en het
ambtenarenapparaat steeds machtiger zal worden. Dat is niet
slechts een kwestie van economische instellingen en regelingen doch
raakt de kern van ons maatschappelijk bestel. Het grijpt vooral ook
diep in op het persoonlijke leven van de afzonderlijke werknemer”.

Wij achten het onbetwistbaar dat „ongewijzigd beleid”
inderdaad leidt tot een concurrentie in het afwentelen van
lasten die chaotische vormen zal gaan aannemen. In het
tweede artikel komen we dan ook terug op de zo belangrijke
problematiek die ten grondslag ligt aan de zogenoemde

Voor kool- en raapzaad gelden voorts nog de z.g. differentiële bedragen, die een vergelijkbare functie hebben. Voor de overige, hierboven niet genoemde produkten (zoals voor aardappelen, tuinbouwprodukten, vis, oliën en vetten, vee-
koeken en andere niet uit graan bestaande veevoeders, suiker-
houdende artikelen enz.) bestaan dus geen monetaire
compenserende bedragen.

De m.c.b.-situatie in Nederland

Figuur 1 geeft een overzicht van de voor Nederland ge-
groeide omrekeningsproblematiek van de rekeneenheid.
De doorgetrokken lijn (aangeduid als pariteit c.q. spilkoers)
geeft de ontwikkeling van de min of meer officiële waarde
van de rekeneenheid aan. Deze waarde die t/m 1971 gelijk
is aan de pariteit van de dollar, kan voor de jaren daarna
worden bepaald door op de pariteit van 1971 de nadien
plaatsgevonden spilkoersrevaluaties toe te passen. De
onderbroken lijn illustreert de ontwikkeling van de sinds
1971 in de landbouwsector gebruikte waarde van de reken-
eenheid. Na september 1973 wordt deze koers om voor de
hand liggende redenen de „groene” koers genoemd.

1e fase (1960-1971)

Met behulp van de figuur kan worden vastgesteld dat er in
de periode 1960-1971 geen behoefte aan enigerlei compensa-
tie bestond omdat in die periode zowel in de landbouw-
sector als daarbuiten eenzelfde omrekeningswaarde aan de
rekeneenheid wordt toegekend, t.w. 1 r.e. = 1 US\$ = f. 3,62.

2e fase (1971-1973)

In mei 1971 ging de gulden tijdelijk zweven en wel in bo-
venwaartse richting zoals spoedig bleek. In december 1971

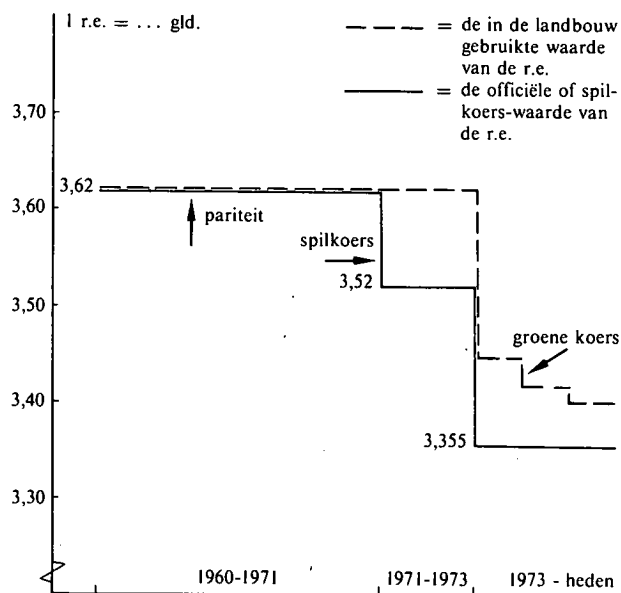
* De auteur is economisch medewerker bij het Ministerie van Land-
bouw en Visserij.

„1%-operatie”. Zoals bekend wil de regering de voorziene
stijging van de collectieve lasten tot 1980 beperken tot 1%
van het nationaal inkomen. De aanzienlijke beleidsombui-
gingen die dit vraagt, zijn nog steeds in discussie.

Een inkomenspolitiek en een beleid voor volledige en vol-
waardige werkgelegenheid zullen de basis moeten leggen
voor een op werkelijk selectieve groei gebaseerde economie.
In het volgende artikel zal het vooral gaan om de inkomens-
problematiek. De bestrijding van de werkloosheid staat cen-
traal in het slotartikel in deze reeks.

H. Thomas
B. de Gaay Fortman

Figuur 1. De omrekeningsproblematiek van de rekeneenheid zoals geldend voor Nederland

revalueerde de gulden officieel met 2,76%. De daling van de gulden-waarde van de r.e. die hieruit voortvloeide (nl. tot f. 3,52) werd niet — of niet onmiddellijk — in de landbouw-prijzen doorberekend, omdat dit tot een overeenkomstige prijsdaling zou hebben geleid. Voor de landbouwsector bleef een waarde van de rekeneenheid voorlopig op het oude peil van f. 3,62 gehandhaafd.

Ten einde verstoringen in het handelsverkeer die als gevolg van de nu ontstane koersverschillen zouden optreden, te voorkomen, werd het noodzakelijk een m.c.b. in de vorm van een heffing-bij-invoer resp. restitutie-bij-uitvoer in te stellen. Hierdoor werd het importprodukt van derde landen dat tegen de lage officiële koers het land binnen kwam tot de in de landbouwsector gebruikte koers opgetrokken, terwijl het uitvoerprodukt dat zich reeds op landbouwkoershoogte bevond, bij uitvoer naar derde landen een m.c.b.-restitutie diende te krijgen om weer tot het lagere officiële koersniveau te kunnen dalen. In het intra-verkeer werd het eventuele verschil in m.c.b. destijds in één keer vereffend en wel door de lidstaat met het hoogste m.c.b.-percentage. In deze fase van m.c.b.-berekening werd het m.c.b.-percentage nog gevonden door periodiek het verschil te nemen van actuele dollarkoers en dollarpariteit.

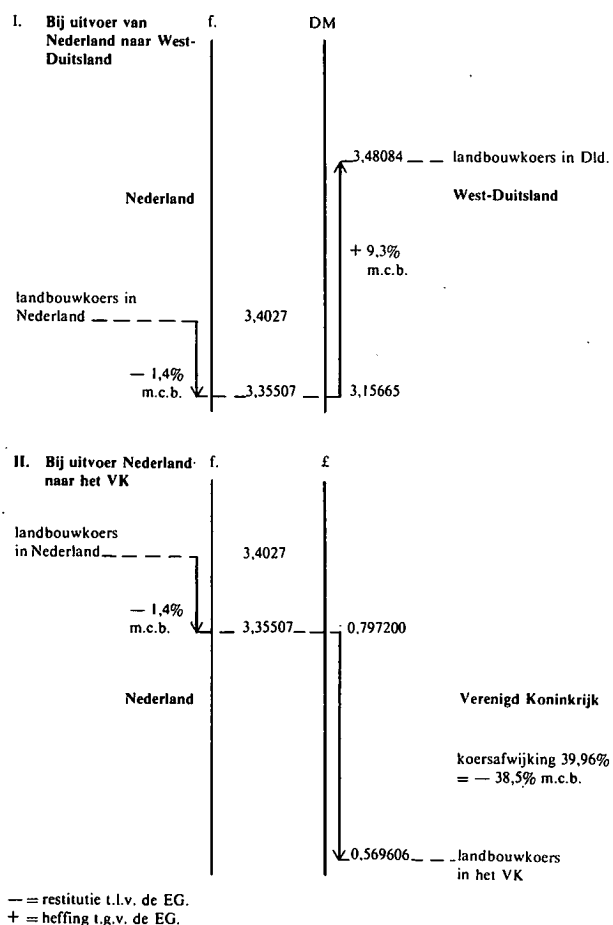
3e fase (1973-heden)

In september 1973 werd de gulden andermaal — en nu met 5% — gerevalueerd. Doordat de in de landbouw gebruikte omrekeningskoers eveneens met 5% werd aangepast, bleef het oorspronkelijke verschil van ca. 2,7% t.o.v. de officiële koers — en hiermee de noodzaak tot het toepassen van een m.c.b. — bestaan.

Ongeveer terzelfder tijd (nl. in juni 1973) werd tot herziening van het m.c.b.-systeem besloten. In het nieuwe systeem werd voor de intra-handel overgegaan op de meer praktische m.c.b.-verrekening in twee gedeelten, d.w.z. één m.c.b. bij uitvoer uit de ene en één m.c.b. bij invoer in de andere lidstaat (zie figuur 2). Bovendien werd het berekeningsprincipe om het m.c.b.-percentage via de dollarkoers te bepalen, verlaten. In het vervolg wordt hiervoor uitgegaan van het verschil van officiële en groene-koerswaarde van de rekeneenheid. Dit is de nu nog bestaande situatie.

De ontwikkeling van de groene koers is in Nederland sinds 1973 niet stil blijven staan. Zij is — weliswaar met kleine

Figuur 2. Werking van het m.c.b.-stelsel (situatie december 1976) (ten aanzien van een produkt met de waarde van 1 r.e.)

stapjes — in de richting van de officiële spilkoerswaarde van de rekeneenheid gegaan. Doorgaans vindt elk jaar een aanpassing plaats. Het pijnlijke effect hiervan voor de agrarische producent wordt dan wat verzacht door zo'n aanpassing onder te brengen in het jaarlijkse pakket van prijsverhogende maatregelen (de z.g. „prijzenronde”). Het verloop van de aanpassingen van de groene koers en de daaruit voortvloeiende dalingen van de m.c.b. in Nederland vanaf 1973 wordt in tabel 1 aangegeven.

Tabel 1. De m.c.b.-aanpassing in Nederland sinds 1973

	Spilkoers-waarde	Groene koers	Koersafwijking = m.c.b.-percentage
	1 r.e. =		
m.i.v. sept. 1973	f. 3,35507	f. 3,44553	2,7%
m.i.v. 3 mrt. 1974 a)	f. 3,35507	f. 3,41874	1,9% (afgerond tot 2%)
m.i.v. 15 mrt. 1976 a)	f. 3,35507	f. 3,4027	1,4%

a) Voor bepaalde produkten-groepen werd de groene koers eerst later (nl. bij inwerking-treding van het nieuwe verkoopseizoen) effectief!

Op het ogenblik resteert in Nederland nog een m.c.b. van 1,4%. In de naaste toekomst (1978?) lijkt het niet onaan-nemelijk te veronderstellen dat deze compensatie geheel zal verdwijnen.

De m.c.b.-situatie in de andere EG-landen

Voor een beschrijving van de situatie in de andere EG-landen is het gewenst een onderscheid te maken tussen de landen met vaste wisselkoers oftewel de slangvaluta-landen

(behalve Nederland, België/Luxemburg, West-Duitsland en Denemarken) en de groep van zwevende landen waartoe op het ogenblik het VK, Ierland, Frankrijk en Italië behoren.

De slangvaluta-landen

Het principe van de m.c.b.-berekingswijze in de andere slangvaluta-landen van de EG is gelijk aan dat van Nederland. Ook voor de andere slangvaluta-landen geldt dus dat in 1973 de derde fase is ingetreden. Hierin is zoals eerder opgemerkt, het m.c.b.-percentage afhankelijk van het verschil tussen spilkoers- en groene-koerswaarde van de r.e.

Uit tabel 2 blijkt dat de m.c.b.-aanpassing in België/Luxemburg mede i.v.m. het ontbreken van een onderlinge grenscontrole, geheel synchroon met die in Nederland verloopt. In West-Duitsland kent men, in verband met de sterkere revaluatie die daar heeft plaatsgehad, een wat hoger compensatie-percentage, dat als gevolg van de jongste spilkoersrevaluatie van de DM nog verder is opgelopen. In Denemarken ten slotte behoeft in het geheel geen m.c.b. te worden berekend omdat daar — met uitzondering van een kleine periode in oktober 1976 — de ideale situatie bestaat van een groene koers die gelijk is aan de spilkoerswaarde van de rekeneenheid.

Tabel 2. De aanpassing van de m.c.b. in de andere slangvaluta-landen in 1973

	Spilkoers- waarde	Groene- koers	Koersafwijking = m.c.b.-percentage
België/Luxemburg			
I r.e. =			
m.i.v. sept. 1973	48,657 BF	50	2,7 %
m.i.v. 3 mrt. 1975 a)	48,657 BF	49,6401	2 %
m.i.v. 15 mrt. 1976 a)	48,657 BF	49,3486	1,4 %
West-Duitsland			
m.i.v. sept. 1973	3,21978 DM	3,66	12,03%
m.i.v. 3 mrt. 1975 a)	3,21978 DM	3,57873	10 %
m.i.v. 15 mrt. 1976 a)	3,21978 DM	3,48084	7,5 %
m.i.v. 18 okt. 1976	3,15665 DM	3,48084	9,3 %
Denemarken			
1973 - 18 okt. 1976	7,57828 Dkr.	7,57828	0 %
18 okt. - 28 okt. 1976	7,89407 Dkr.	7,57828	-4,2 %
28 okt. - 1 april 1977	7,89407 Dkr.	7,89407	0 %
6 april - heden	8,13822 Dkr.	8,13822	0 %

a) Groene koers voor bepaalde produkten pas effectief bij aanvang van het nieuwe verkoopseizoen.

Zwevende landen (VK, Ierland, Frankrijk en Italië)

De monetaire compenserende bedragen die in de zwevende landen worden toegepast, wijken om twee redenen af. In de eerste plaats doordat er in de desbetreffende landen een waardedaling van de munt in vreemde valuta of depreciatie heeft plaatsgehad, zodat het m.c.b. hier het spiegelbeeld vormt van dat in de gerevalueerde landen (dus een m.c.b. in de vorm van een uitvoerheffing c.q. invoersubsidie). In de tweede plaats omdat er in deze landen, in verband met het zweven van hun valuta's, geen vaste of spilkoerswaarde van de rekeneenheid bestaat. Derhalve wordt *wekelijks* een gemiddelde wisselkoerswaarde van de r.e. vastgesteld. Door deze wisselkoerswaarde met de groene koers te vergelijken wordt het koers-afwijkingpercentage bepaald. Vervolgens wordt op dit koers-afwijkingpercentage nog een aftrek of franchise van 1,5% toegepast. Bovendien wordt, om niet al te vaak tot wijziging van een m.c.b. te behoeven over te gaan, alleen dan tot vaststelling van nieuwe m.c.b. besloten, indien de wisselkoers-mutatie meer dan 1% bedraagt (de z.g. „wijzigingsdrempel”).

Voor al om budgettaire redenen is in het verleden verscheidene malen gepoogd om door aanpassing van de groene koers te voorkomen dat het te compenseren verschil te groot zou worden. Voor sommige zwevende landen zoals voor Italië en Ierland was de noodzaak om tot aanpassing te komen doorgaans gemakkelijk te accepteren. Een herziening

van de groene koers voor een in neerwaartse richting zwevend land betekent immers dat het bedrag aan nationale valuta per r.e. toeneemt, zodat hieruit een opbrengst-prijsverhoging voor agrarische producenten resulteert.

Een nadeel dat vooral in het VK speelde, kan gelegen zijn in het feit dat groene-koersaanpassingen als deze leiden tot stijging van het consumptieprijspeil en daarmee tot een niet wenselijk geachte verhoging van de kosten van levensonderhoud. In Italië werden in vier jaar tijd dan ook negen aanpassingen van de groene koers uitgevoerd, die een totale waardeverhoging van de r.e. in nationale valuta uitgedrukt van niet minder dan 65% (of ruim 13% per jaar) vertegenwoordigden en in Ierland eveneens negen (waardeverhoging 60%). In het VK werd de waarde van het groene pond sinds de toetreding in februari 1973 slechts 4 maal gewijzigd (waardeverhoging in nationale valuta 23%).

De positie van de Franse franc is nogal wisselvallig geweest. Aanvankelijk, d.w.z. tot januari 1974, behoorde deze muntsoort tot de slangvaluta's, doch daarna tot juli 1975 tot de zwevende. Vervolgens werd de franc wederom enige tijd vast, tot 15 maart 1976 toen de franc andermaal wegviel uit de slang. Desondanks is de depreciatie van de groene franc (met 14%) tot op heden zeer beperkt gebleven.

Tabel 3 toont de m.c.b.-situatie in december 1976 in vergelijking met die van een half jaar resp. een jaar daarvoor. Alle percentages zijn hoger geworden doch vooral het m.c.b.-percentage van het VK blijkt tot een bijzonder hoog peil te zijn gestegen. De oorzaak van dit laatste is gelegen in een snel wegzakken van de marktkoers van het pond zonder dat er het laatste jaar een aanpassing van de groene koers op is gevolgd.

Tabel 3. M.c.b.-percentages in de zwevende landen

	medio december 1975	medio juli 1976	medio december 1976
VK	-6,2%	-20,9%	-38,5%
Ierland	-4,6%	-16,8%	-23,5%
Italië	0	-6,9%	-18,0%
Frankrijk	-	-2,6%	-16,4%

De budgettaire gevolgen

De gevolgen van het m.c.b.-systeem voor de Gemeenschapsbegroting kunnen in principe óf verlichtend zijn óf belastend. Zij kunnen bijv. verlichtend zijn in die gevallen waarin een agrarisch import-saldo met een invoerheffing dan wel een agrarisch export-saldo van een land met een uitvoerheffing samengaat.

Een indruk wat de budgettaire belasting op jaarbasis van een in een recente week bestaande m.c.b.-situatie zou kunnen zijn, geeft tabel 4. Hieruit blijkt onder meer dat de m.c.b.-invoerheffingen in West-Duitsland en de m.c.b.-uitvoerheffingen in Ierland en Frankrijk weliswaar een voor het EG-budget verlichtende werking hebben, doch dat de druk van de in de andere landen van de EG te verrichten uitgaven — vooral die in het VK — toch verre overweegt.

Tabel 4. Belasting voor het communautaire budget (afd. Garantie) ingevolge een in de week van 6 december tot 11 december 1976 bestaande m.c.b.-situatie (op jaarbasis)

Nederland	1,4 ×	24,5 mln. b.r.e. a)	per % =	34 mln. b.r.e.
België/Luxemburg	1,4 ×	5,5 mln. b.r.e.	per % =	8 mln. b.r.e.
West-Duitsland	9,3 ×	-2,0 mln. b.r.e.	per % =	-19 mln. b.r.e.
VK	38,5 ×	27,1 mln. b.r.e.	per % =	1043 mln. b.r.e.
Ierland	23,5 ×	-6,5 mln. b.r.e.	per % =	-153 mln. b.r.e.
Frankrijk	18,0 ×	23,5 mln. b.r.e.	per % =	423 mln. b.r.e.
Italië	16,4 ×	-18 mln. b.r.e.	per % =	-295 mln. b.r.e.
				1.040 mln. b.r.e.

a) b.r.e. = budget rekeneenheid.

Problemen van de Mexicaanse economie en de gevolgen van de depreciatie van de Mexicaanse peso

DRS. L. SLUIS*

Op 1 december 1976 vond er een regeringswisseling plaats in Mexico. De minister van Financiën uit het (vorige) kabinet-Echeverría, Portillo, is momenteel president van Mexico. De economische problemen waarmee hij wordt geconfronteerd, zijn niet gering. Vooral de handhaving van de externe stabiliteit van de peso vormt een groot probleem. Vanaf 1954 tot september 1976 bleken de Mexicaanse autoriteiten in staat om een vaste waardeverhouding tussen de peso en de US dollar te handhaven (12,5 pesos per US dollar), hetgeen een markant gegeven vormt binnen de Latijns-Amerikaanse monetaire historie. Sedertdien is de band met de dollar losgelaten en deprecieerde de peso ca. 50% t.o.v. de US dollar. Vanwege de aanhoudende speculatie tegen de peso werd vanaf 22 november de handel in vreemde valuta in Mexico voor onbepaalde tijd verboden.

In het onderstaande zal nader worden ingegaan op enige facetten van de economische ontwikkeling van Mexico vanaf 1960 tot heden. Vooral de facetten die betrekking hebben op de positie van de peso zullen de aandacht krijgen. Ten slotte zullen de gevolgen van de depreciatie van de peso voor de Mexicaanse economie nader worden belicht.

Een korte schets van de economische ontwikkeling vanaf 1960 tot heden

Binnen de Latijns-Amerikaanse regio heeft Mexico na Brazilië en Argentinië de sterkste industriële expansie doorgemaakt. Volgens een schatting van de Inter-American development bank produceert Mexico ruim 20% van de totale industriële output van Latijns-Amerika 1). De sterke Mexicaanse economische expansie is voor een belangrijk deel het gevolg van de nauwe banden met de Verenigde Staten. Tweederde deel van de totale im- én export vindt plaats met de Verenigde Staten. Ook een belangrijk deel van de buitenlandse directe investeringen vindt plaats vanuit de Verenigde Staten.

Gedurende de jaren zestig en het begin van de jaren zeventig steeg het bruto binnenlands produkt (BBP) gemiddeld 6% in volume per jaar. In tegenstelling tot veel andere Latijns-Amerikaanse landen, ging deze snelle economische ontwikkeling gepaard met een laag inflatietempo. De prijzen van consumptiegoederen stegen in deze periode gemiddeld 4% per

jaar, terwijl Mexico met structurele problemen te kampen heeft die identiek zijn aan die van andere landen in de regio. Vooral de stagnatie in de landbouw en de gebrekkige infrastructuur kunnen in dit verband worden genoemd. Gedurende de periode 1960-1975 bleef de agrarische productie per hoofd van de bevolking vrijwel constant en bedroeg ca. 940 pesos per jaar in prijzen van 1970 (ca. 75 US dollar).

Door de „crecimiento estabilizador” (sterke algehele groei in samenhang met een geringe inflatie) kreeg de Mexicaanse economische positie het aureool van economisch mirakel

*) De auteur is werkzaam bij de Financiële Afdeling, Economische Research Groep van de NV Philips Gloeilampenfabrieken. Hij schrijft dit artikel à titre personnel. Sinds het schrijven van dit artikel in december 1976 is over de economische ontwikkeling in Mexico gedurende de laatste maanden van 1976 meer informatie beschikbaar. Desondanks kan de inhoud van dit artikel ongewijzigd blijven.

1) *Economic and social progress in Latin America*. Inter-American development bank, Annual report, 1975.

De in tabel 4 geschetste toestand is gelukkig niet representatief voor de doorsnee-situatie in 1976. Hierin is, als gevolg van de lagere m.c.b.-percentages die gedurende zekere gedeelten van het jaar hebben gegolden, van een minder zware belasting voor het communautaire budget sprake geweest. Het bedrag dat in 1976 voor het doen van monetaire compensaties op de EG-begroting staat (nl. 611 mln. b.r.e. ofwel ca. 10% van totaal garantie), zal dan ook wel toereikend zijn. Voor 1977 ligt dit anders. Indien niet tussentijds tot sanering van het m.c.b.-stelsel wordt besloten, dan zal het voor 1977 begrote bedrag (582 mln. b.r.e.) overschreden worden. Dit heeft reeds tot het nemen van een impopulaire maatregel in de vorm van een aanvullend budget geleid.

Beoordeling en een (mogelijk) perspectief

Bij de beoordeling van het huidige systeem dient in de eerste plaats te worden beseft dat de m.c.b. aanvankelijk bedoeld waren om verstoringen in het landbouwrijstelsel te voorkomen die als gevolg van tijdelijke monetaire maat-

regelen zouden kunnen ontstaan. Nadien werden zij echter ook in meer permanente situaties van revaluatie of devaluatie toegepast. Het stelsel heeft daardoor een meer blijvend karakter gekregen dan aanvankelijk de bedoeling was.

Men kan zich voorts afvragen waarom er alleen een m.c.b.-regeling voor de landbouwsector moet bestaan terwijl ook in andere, niet-landbouwsectoren de gevolgen van de monetaire maatregelen worden ondervonden. Voor de beantwoording hiervan kan op twee argumenten worden gewezen. In de eerste plaats op het feit dat de landbouwsector met zijn tienduizenden vrij kleine producenten in sociaal opzicht nogal kwetsbaar is en voorts op het feit dat een belangrijk deel van de landbouwincomens steunt op de richt- en garantielijzen van de EG.

Het feit dat het m.c.b.-systeem het boereninkomen vrijwaart voor valutaschommelingen op korte termijn kan positief worden gewaardeerd. Nochtans kan op de werking van het systeem kritiek worden uitgeoefend. Er kan bijv. worden gewezen op de omstandigheid dat het systeem *onzuiver* werkt doordat praktisch het gehele als gevolg van monetaire invloeden ontstane prijsverschil wordt gecompenseerd. Tegenover

toegemeten binnen de Latijns-Amerikaanse regio 2). Het relatief geringe inflatietempo in Mexico gedurende de betreffende periode was in belangrijke mate het gevolg van ontwikkelingen gedurende het voorafgaande decennium. De inflatie was gedurende de jaren vijftig van „normale” omvang naar Latijns-Amerikaanse maatstaven (5-15% op jaarbasis). In deze periode werd evenwel de basis gelegd voor de stabiele groei en de lage inflatie van de jaren zestig. Mede door de vaste waarde van de peso na 1954 t.o.v. de US dollar kreeg de Mexicaanse financiële sector een steeds hechtere basis en gingen men zich in het buitenland, met name in de Verenigde Staten, in toenemende mate interesseren voor het nog grotendeels braak liggende Mexicaanse economisch potentieel. Door deze ontwikkeling én door de toenemende activiteit van de overheid verbeterde de economische structuur van Mexico aanmerkelijk. Door de toenemende leningscapaciteit van het bankwezen en door het ontwikkelen van een adequater belastingsysteem konden tekorten op de overheidsbegroting beter worden vermeden of door leningen worden aangezuiverd. Door de toenemende stabiliteit binnen de Mexicaanse economie kon de overheid ook een steeds sterker beroep doen op buitenlandse financieringsmiddelen. Als een laatste oorzaak van de lage inflatie gedurende de jaren zestig kan de matige loonontwikkeling worden genoemd.

Kenmerkend voor de Mexicaanse economische ontwikkeling is naast de stabiele groei en de lage inflatie evenwel de structureel zwakke positie van de lopende rekening van de betalingsbalans. Ondanks de sterk gediversifieerde exportstructuur, waardoor Mexico in mindere mate dan andere Latijns-Amerikaanse landen afhankelijk is van vaak onvoorspelbare en niet-beïnvloedbare ontwikkelingen op specifieke (wereld)-grondstoffenmarkten, vormt met name de positie van de handelsbalans een continu probleem. Uit tabel I blijkt de relatief geringe afhankelijkheid van slechts een beperkt aantal exportprodukten binnen de totale Mexicaanse export.

Met de exportopbrengst werd in 1960 nog ruim 80% van de importbehoefte gedekt. Dit getal bleek in 1971 te zijn gedaald tot 66,5%. Mede op grond van de aldus toenemende tekorten nam de omvang van de leningen door het buitenland sterk toe en dientengevolge de dienst op de buitenlandse schuld (rente + aflossingen). In 1960 bedroeg de dienst op de buitenlandse schuld 15% van de exportopbrengsten; in 1971 ruim 22,5%.

Vanaf 1973 is de Mexicaanse economische positie sterk verslechterd. De inflatie liep beduidend op en bereikte gedurende de periode 1973-1975 een jaargemiddelde van vrijwel 20%. Belangrijke oorzaken van dit versneld inflatietempo zijn het sterk gestegen prijspeil van importgoederen, de omvangrijke tekorten op de overheidsbegroting en de forse loonontwikkeling. De sterk gegroeide tekorten op de overheidsbegroting waren in belangrijke mate het gevolg van uitbreidingen

van de overheidsinvesteringen. Vooral in het kader van ontwikkelingsprogramma's ten behoeve van de achtergebleven regio's werden hoge bedragen geïnvesteerd. Mede als gevolg van het feit dat de overheid een deel van haar tekorten financierde door middel van tariefverhogingen bij overheidsbedrijven (o.m. energie) werd de inkomenspositie van een groot deel der bevolking aangetast. Zeker voor de in de agrarische sector werkzame beroepsbevolking was de koopkracht in het algemeen gedurende de voorgaande jaren echter niet of nauwelijks verbeterd. Dientengevolge konden forse looneisen niet uitblijven. Ondanks de verhoogde inflatie bleef de industriële expansie sterk. Het BBP steeg gedurende 1973-1975 gemiddeld 6% per jaar in reële termen. Het aanhoudend hoge groeitempo van de economie bracht echter met zich mee dat de importvraag sterk toenam met als gevolg dat de positie van de lopende rekening nog verder verzwakte (zie tabel 2). De tekorten op de lopende rekening bedroegen in 1974 en 1975 resp. 4,4% en 5,1% van het BBP en de dienst op de buitenlandse schuld bereikte een omvang van 25% van de exportopbrengst. In 1974 gaf Mexico nog omvangrijke bedragen uit aan olie-import, doch in 1975 werd Mexico een olie-exporterend land (de olie-export bedroeg in 1975 al 16% van de totale export).

Uit de economische ontwikkeling gedurende 1976 is gebleken dat de Mexicaanse regering niet in staat is geweest de inflatie in voldoende mate te beteugelen en de tekorten op de lopende rekening te doen verdwijnen. Met name door het herstel van de conjunctuur in de Verenigde Staten vertoonde de export een sterke opleving. De importvraag kon evenwel nauwelijks worden beperkt. Als gevolg van het dreigend recorddeficit op de lopende rekening namen de Mexicaanse autoriteiten op 1 september de historische beslissing om de vaste waardeverhouding met de dollar te verbreken en de peso te laten zweven.

De gevolgen de depreciatie van de peso voor de economische ontwikkeling van Mexico

De feitelijke depreciatie van de peso

Per 1 september 1976 werd de Mexicaanse peso losgekoppeld van de US dollar. Tien dagen later bestond er een nieuwe vaste waardeverhouding tussen de US dollar en de peso. De peso was op dat moment 37% gedevalueerd t.o.v. de US dol-

2) W. P. Glade, Prices in Mexico: from stabilized to destabilized growth, in C. Howell Harris (ed.), *Inflation: long-term problems*, Praeger special studies, 1975.

een aldus gecompenseerd prijsverschil bij export staan echter wel degelijk contraire effecten aan de importzijde, met name in de niet met m.c.b. belaste kostencategorieën (kunstmest, bestrijdingsmiddelen, machines, werktuigen, veezoeken, tapioca-wortelen enz.). Op deze wijze ontstaat een zekere overcompensatie in de revaluerende landen en een ondercompensatie in de devaluerende lidstaten. Bepaalde concurrentie-vervalsende effecten zijn hiervan het gevolg.

Op zich zelf gezien zouden de op termijn optredende invloeden van re- of devaluatie op het kostenpeil een geleidelijke afbraak van de m.c.b. rechtvaardigen. Doch hiertoe bestaat geen enkele verplichting. In de praktijk komt het erop neer dat alleen bepaalde landen met zwevende munt van tijd tot tijd tot aanpassing overgaan omdat dit voor hen meestal niet ongunstig is. Om in deze situatie verbetering te brengen zou een meer algemeen geformuleerd aanpassingsmechanisme zeer wenselijk zijn. Daarnaast vormt het ontbreken van een maximum en het hoog oplopen van de budgettaire lasten, mede als gevolg daarvan, natuurlijk een zwak element in het huidige systeem.

Bedoelde overwegingen hebben ertoe geleid dat de Com-

missie eind 1976 een voorstel heeft gedaan om tot herziening van het m.c.b.-stelsel te komen. Hierin worden in de eerste plaats bepaalde maxima geïntroduceerd, terwijl er voorts afspraken in zijn opgenomen om via een bepaalde automatische periodiek tot herziening van het groene koerspeil en daarmee tot afbraak van de m.c.b. te komen. Om het geheel ook voor de lidstaten met zwakke munt aanvaardbaar te maken, is voorts bepaald dat de aanpassingen van de groene koers die uit de eerder genoemde automatisen van het systeem voortvloeien, nimmer een bepaalde buffer mogen overschrijden.

Bedoeld Commissie-voorstel dat als gevolg van een samenstel van drempelwaarden, veiligheidsmarges e.d., nogal ingewikkeld overkomt, bevat stellig vele waardevolle elementen. Het aanvaarden ervan zou een sanering van de thans scheef-gegroeide m.c.b.-situatie kunnen betekenen. Voor een totale oplossing van het m.c.b.-probleem moet er echter nog méér gebeuren. Hiervoor lijkt het noodzakelijk verdere vooruitgang te boeken op het terrein van de harmonisering van de economische en monetaire problematiek van de EG.

D. G. Schenk

Tabel 1. Exportstructuur van 9 Latijns-Amerikaanse landen naar hoofdprodukten

Land	Produkten	1960	1975
Mexico	katoen	20.6	6.0
	suiker	7.6	5.7
	koffie	9.4	6.3
	olie	0.0	16.1
	garnalen	4.5	4.1
	overige produkten	57.9	61.8
Brazilië	cacao	5.4	2.5
	katoen	3.6	1.1
	ijzererts	4.2	10.5
	koffie	56.2	9.8
	suiker	4.2	8.9
	overige produkten	26.4	67.2
Argentinië	vlees	20.3	9.5
	tarwe	13.2	10.2
	máis	11.5	17.5
	huiden	6.5	2.4
	wol	13.5	3.5
	overige produkten	35.0	56.9
Chili a)	koper	70.4	66.7
	nitraten	5.3	20.0
	ijzererts	7.2	2.9
	overige produkten	17.1	10.4
Columbia a)	koffie	68.3	40.0
	ruwe olie	19.7	0.3
	overige produkten	12.0	59.7
Venezuela	olie	86.0	94.9
	ijzererts	6.8	n.b.
	overige produkten	7.2	5.1
Peru	koper	22.0	11.8
	vismeeel	9.0	12.5
	katoen	17.0	4.7
	ijzererts	7.6	4.0
	suiker	11.1	22.4
	zilver	5.6	11.2
	overige produkten	27.7	33.4
Ecuador	koffie	14.9	7.3
	bananen	61.0	14.7
	olie	0.0	58.3
	cacao	14.5	4.8
	overige produkten	9.6	14.9
Uruguay	vlees	23.8	19.1
	wol	51.6	22.6
	huiden	12.2	4.3
	lijnzaadolie	3.6	n.b.
	overige produkten	8.8	54.0

n.b. = niet bekend

a) Gegevens over 1975 zijn niet bekend. In plaats hiervan zijn gegevens over 1974 gebruikt. Bron: *International Financial Statistics*, IMF, mei en oktober 1976, regel 70.

lar in vergelijking met de pariteit van vóór 1 september 1976. Per 27 oktober werd de peso opnieuw losgekoppeld van de US dollar. De depreciatie van de peso bedraagt momenteel (d.d. 1 december 1976) ca. 40% t.o.v. de US dollar in vergelijking tot de positie van vóór 1 september 1976.

De wenselijkheid van een depreciatie van de peso

Naar verwachting zou, zonder de depreciatie van de peso, het tekort op de lopende rekening dit jaar 3 à 4% van het BBP hebben bedragen. Een dergelijk groot tekort zou op korte termijn zeer moeilijk te elimineren zijn geweest, indien men bedenkt dat de omvang van de buitenlandse sector, gemeten naar het aandeel van de export in het BBP, slechts gering is (ca. 9%). Daarbij komt dat de buitenlandse schuld reeds tot een onaanvaardbare hoogte is opgelopen, zodat financiering van tekorten op de lopende rekening met behulp van buitenlandse leningen zeer ongewenst is.

Vanwege de structureel zwakke positie van de lopende rekening wordt in de financieel-economische pers de discussie over de eventuele noodzaak van een pariteitswijziging van de peso reeds jaren gevoerd. In oktober 1975 publiceerde een gezaghebbend Amerikaans instituut een econometrische studie over de Mexicaanse economie, waarin een devaluatie van de peso van rond 30% werd bepleit. Indien geabstraheerd wordt van ingewikkelde macro-economische samenhangen

Tabel 2. Betalingsbalans in mln. US dollars

	1960	1970	1971	1973	1974	1975
Goederen-export f.o.b.	—	1.437	1.520	2.419	3.443	3.445
Goederen-import c.i.f.	—	2.360	2.279	3.847	6.093	6.613
Handelsbalans	- 428	- 923	- 759	- 1.428	- 2.650	- 3.169
Lopende rekening	- 328	- 1.068	- 838	- 1.415	- 2.876	- 4.057
Kapitaalbalans	120	626	764	1.820	3.048	4.303

Bron: *International Financial Statistics*, IMF, augustus 1976.

kan overigens op grond van een verschil in prijsontwikkeling tussen Mexico en de Verenigde Staten worden aangetoond dat een devaluatie van de peso ter grootte van 30% reeds in 1964 doelmatig zou kunnen zijn geweest, ten einde de Mexicaanse concurrentiepositie op peil te houden (zie grafiek). Hierbij wordt dan geabstraheerd van de prijselasticiteiten m.b.t. de vraag naar de Mexicaanse im- en exportgoederen. Sindsdien blijkt de concurrentiepositie van Mexico t.o.v. de VS, gemeten aan het verschil in prijsontwikkeling, slechts in geringe mate te zijn verslechterd.

Uit statistische gegevens over de exportontwikkeling van Mexico vanaf de jaren zestig tot heden blijkt dat de belangrijkste oorzaak van de structureel verslechterende positie van de lopende rekening moet worden gezocht aan de importzijde. De exportvolumegroei was ondanks de relatief ongunstige kostenontwikkeling in het genoemde tijdvak namelijk in het algemeen sterker dan de reële BBP-groei; zelfs kan enigermate van een exportgeleide groei worden gesproken vanwege de toenemende bijdrage van de exportsector tot de industrialisatie. Voor een deel was dit het gevolg van het Mexicaanse exportstimuleringsbeleid. In de periode 1960-1975 groeide het aandeel van industriële produkten 3) in de totale goederenexport van 25% naar 50%

De vraag is nu of door de huidige depreciatie van de peso de importvraag in voldoende mate zal kunnen worden afgeremd. Zonder additionele economisch-politieke maatregelen zal het effect van de depreciatie van de peso op de noodzakelijke beperking van de importvraag gering zijn. Uit een uitgebreid onderzoek dat door het IMF werd verricht naar de effecten van 50 devaluaties in minder-ontwikkelde landen in de jaren zestig kon worden geconcludeerd dat de afremming van de import d.m.v. devaluaties uiterst gering was zo niet afwezig bleef op lange termijn 4). Een zeer belangrijke verklaring voor dit feit vormt de omstandigheid dat een groot deel van de importvraag in minder ontwikkelde landen bestaat uit grondstoffen, halfabrikaten en duurzame produktiemiddelen. De vraag naar deze goederen is in het algemeen weinig prijsgevoelig daar weinig binnenlandse substituten voorhanden zijn. In Mexico speelt deze factor een zeer belangrijke rol. Naar schatting bestaat 80% van de invoerwaarde uit bovengenoemde produktiemiddelen.

Aanvullend economisch beleid

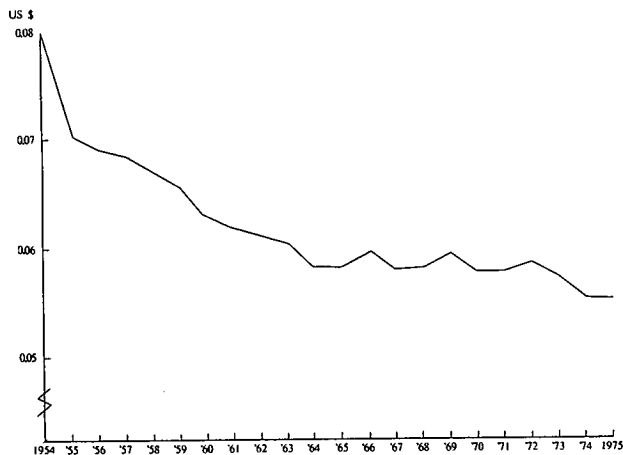
Vanaf 1 september werd door de Mexicaanse regering een reeks maatregelen getroffen ter begeleiding van de effecten van de depreciatie van de peso. Dit beleid wordt gekenmerkt door een vijftal hoofdpunten.

In de eerste plaats werd het bestaande stelsel van invoerheffingen en -vergunningen voor een deel ontbonden. Het bestaande stelsel had hoofdzakelijk tot doel de overheidsinkom-

3) Standard International Trade Classification; categorieën 4 t/m 9.

4) Export-import responses to devaluation: experience of the non-industrial countries in the 1960s, -A. Bhagwat en Y. Onitsuka, *IMF Staff Papers*, juli 1974.

Grafiek. Waardeontwikkeling van de Mexicaanse peso, gemeten door de vaste pariteit van de peso sedert 1954 (1 peso = 0,08 dollar) te corrigeren voor het verschil in de ontwikkeling van de groothandelsprijzen in Mexico en de VS

sten te verhogen en de lokale industrie te beschermen. Met name om de druk op de kosten van geïmporteerde essentiële grondstoffen als gevolg van de depreciatie van de peso te verminderen, werden veel invoertarieven verlaagd of afgeschaft. Op deze wijze trachtte men de continuïteit van het Mexicaanse bedrijfsleven te waarborgen.

In de tweede plaats werd het reeds geruime tijd bestaande stelsel van exportsubsidies aanvankelijk vervangen door exportbelastingen. Deze maatregel werd getroffen om te voorkomen dat exportbedrijven in te sterke mate zouden profiteren van de koersdaling van de peso. Verder zouden als gevolg van de forse depreciatie van de peso veel bedrijven die sterk op de binnenlandse vraag waren gericht, zich kunnen gaan oriënteren op buitenlandse markten met alle nadelige gevolgen voor de binnenlandse prijsontwikkeling, voortvloeiende uit de dan toenemende schaarste aan consumptiegoederen. Eind oktober werd overigens het stelsel van exportsubsidies van vóór 1 september weer voor een deel in ere hersteld en werden exportbelastingen ten dele weer ongedaan gemaakt.

In de derde plaats werd een algehele loonsverhoging van 18-23% doorgevoerd, naar gelang de inkomenspositie der betrokkenen. Deze maatregel ging gepaard met een maximaal toegestane prijsverhoging van veel consumptiegoederen van 10%, geldend tot maart 1977. De laatstgenoemde maatregel werd behalve door het importprijsverhogende effect van de depreciatie van de peso op de kosten van levensonderhoud ingegeven door de sterk gestegen binnenlandse prijzen vanaf juli.

In de vierde plaats werd extra steun aan het bedrijfsleven toegezegd in de vorm van belastingverlichting en kredietfaciliteiten.

Ten slotte kondigde de overheid een bezuinigingsprogramma aan. Uitdrukkelijk werd gesteld dat deze bezuinigingsoperatie geen aantasting zou betekenen van het investeringsbeleid in de infrastructuur.

Slotbeschouwing

Uit het regeringsbeleid ter begeleiding van de depreciatie van de peso vanaf begin september blijkt dat de Mexicaanse autoriteiten de economische ontwikkeling sterk willen bijsturen, ten einde te voorkomen dat de economische situatie de komende tijd in te sterke mate zou worden bepaald door de effecten van de depreciatie van de peso.

De vraag is nu of deze additionele maatregelen ertoe zullen bijdragen dat het chronische en toenemende tekort op de lopende rekening van Mexico zal kunnen worden geëlimineerd. Dit valt ernstig te betwijfelen. De indruk bestaat namelijk dat een te sterk accent wordt gelegd op de binnenlandse koopkrachtontwikkeling. Door de getroffen loon-

maatregel wordt de binnenlandse koopkracht sterk gestimuleerd. Ter vermindering van een extra inflatiegolf gaat deze maatregel vergezeld van een prijsbeheersingsclausule. Het is de vraag of met laatstgenoemde maatregel niet wordt bewerkstelligd dat de winstpositie van het Mexicaanse bedrijfsleven in verdere mate wordt aangetast. Voor de grotendeels lokale Mexicaanse industrie zijn de loonkosten de laatste jaren al zeer sterk toegenomen. De uurloonindex bedroeg vorig jaar 201 als jaargemiddelde op basis van 1970 = 100, terwijl het prijspeil van consumptiegoederen een index van 176,8 vertoonde uitgaande van hetzelfde basisjaar met index 100 5).

Door de verdere aantasting van de winstpositie zullen de belasting- en kredietfaciliteiten, die gelijktijdig met de loonen prijsmaatregel door de regering werden bekend gemaakt, van minder betekenis blijken te zijn. Als gevolg van de zwakke winstpositie zullen veel bedrijven namelijk zeker niet of nauwelijks geneigd zijn nieuwe activiteiten te ontplooiën. Ook voor de werkgelegenheid en de exportontwikkeling is deze gang van zaken weinig vruchtbaar. Daar komt bij dat het weinig consistente regeringsbeleid t.a.v. de export — aanvankelijk werden exportsubsidies afgeschaft en vervangen door exportbelastingen, doch twee maanden later werd dit beleid weer omgedraaid — bij het bedrijfsleven geen vertrouwen zal wekken. Gebrek aan vertrouwen in het economisch beleid van de Mexicaanse regering vormt ongetwijfeld een belangrijke oorzaak van de wel zeer sterke depreciatie van de peso. Mogelijk zal de regering Portillo de depreciatie een halt kunnen toeroepen d.m.v. een verbetering van het imago van Mexico in politiek en economisch opzicht.

De belangrijkste oorzaak van de geringe kans dat door het huidige beleid de positie van de lopende rekening sterk kan worden verbeterd, vormt evenwel het gegeven dat waarschijnlijk de importvraag te sterk zal blijven, gezien het aanhoudende groeitempo der economie. Verhoogde stimulering van importvervangende industrieën en een verscherpt selectief importbeperkingsbeleid zullen de komende jaren noodzakelijk blijken te zijn.

De voorgenomen bezuinigingen door de overheid vormen een goede stap in de richting van groei- en importbeperking. Verder zal een selectief investeringsbeleid gewenst zijn. Met name industrieën met een geringe afhankelijkheid van buitenlandse produktiemiddelen en een sterke gerichtheid op de export zullen in nog sterkere mate dienen te worden gestimuleerd dan in het verleden het geval was. De groei van importintensieve bedrijven zal daarentegen moeten worden afgeremd.

Op korte termijn zal door de prijsbeheersingsmaatregelen de inflatie kunnen afnemen. Op lange termijn zal evenwel het effect van bezuinigingen door de overheid, de loonontwikkeling, en de mogelijkheid de import van inflatie te beperken van doorslaggevende betekenis zijn.

L. Sluis

Geraadpleegde literatuur

1. A. Bhagwat en Y. Onitsuka, Export-import responses to devaluation: experience of the non-industrial countries in the 1960s, *IMF Staff Papers*, Juli 1974.
2. Economic and social progress in Latin America, Annual reports 1972-1975. Inter-American development bank.
3. *International Financial Statistics*, IMF, diverse jaargangen.
4. W. P. Glade, Prices in Mexico: from stabilized to destabilized growth, in: C. Howell Harris (ed.), *Inflation: long-term problems*, Praeger special studies, 1975.
5. *Indicadores económicos*, Banco de Mexico, diverse jaargangen.
6. *Yearbook of International Trade Statistics*, United Nations, diverse jaargangen.
7. *Business Latin America*, 1 september-27 oktober 1976.
8. Mexico-rapporten van de Deutsche Überseische Bank, 1976.
9. *Pick's currency yearbook*, 1975-1976.
10. *Yearbook of National Account Statistics*, United Nations, 1974.
11. *Economic survey of Latin America 1973 en 1974*, United Nations.

5) *International Financial Statistics*, IMF, oktober 1976.

Hoe simpel is de causaliteit?

Iemand die lang genoeg zoekt naar de redenen waarom economen zulke slechte voorspellers zijn haalt gaandeweg van alles overhoop. Hij stuit op zwakke funderingen, ondeugdelijke draagconstructies en onjuiste aanwending van materialen, waardoor de tempel van onze wetenschap meer heeft van een krakkemikkig krot dan van een monument dat de eeuwen kan trotseren. Vandaag voegt hij aan die lijst toe een geval van onoordeelkundig gebruik van gereedschappen: economen plegen zich in de vingers te snijden met het scheermes van Occam.

Wij zullen het overmatig simpel houden: wij beschouwen twee variabelen *A* en *B*, alsmede het complex *C* van alle overige variabelen die mogelijkerwijs een brug kunnen slaan tussen *A* en *B*, waarbij wij niet doen of *C* een enkelvoudige variabele is. Hieruit laten zich de tweetallen *AB*, *AC*, *BA*, *BC*, *CA* en *CB* formeren. In het geval dat een mutatie in de eerste variabele van een tweetal rechtstreeks een mutatie in de tweede tot gevolg heeft, is sprake van directe causaliteit. Is die afwezig dan is er directe onafhankelijkheid. Zes tweetallen met per tweetal twee mogelijkheden resulteren in totaal 64 mogelijke vormen van de betrekkingen tussen *A*, *B* en *C*.

Concentreren wij onze aandacht nu op de mogelijke verklaringen van een waargenomen correlatie tussen *A* en *B*, dan vinden wij in 8 van de 64 gevallen dat geen causale verklaring in aanmerking komt en derhalve sprake moet zijn van een zuivere nonsenscorrelatie. In de overige 56 gevallen is een causale verklaring mogelijk, maar hoe ver die strekt is a priori moeilijk te zeggen omdat daarnaast nog sprake kan zijn van puur toeval. Ervan uitgaande dat de waarschijnlijkheidsrekening ons doorgaans in staat stelt tot een voldoende betrouwbaar oordeel over dit toevalsaspect kunnen wij dat echter verder wel verwaarlozen.

De causale relatie tussen *A* en *B* kan de volgende basisvormen hebben:

- *A* verklaart *B* of *B* verklaart *A*: directe causaliteit;
- *A* verklaart *C* en *C* verklaart *B* of *B* verklaart *C* en *C* verklaart *A*: indirecte causaliteit;
- *C* verklaart *A* en *B* beide: gemeenschappelijke oorzaak.

Deze basisvormen kunnen zich afzonderlijk of in combinaties voordoen. Van directe causaliteit zonder meer kan in 16 van de 56 causale gevallen worden gesproken. Zuivere indirecte causaliteit doet zich voor in 4 posities, terwijl er één puur geval is waar *C* optreedt als gemeenschappelijke oorzaak. In de overige 35 mogelijke structuren van het causale verband is sprake van combinaties.

Dat mag dan zo zijn, maar in de empirie en a fortiori in de modellenbouw plegen wij ons daar niet om te bekommeren. In een filosofische bui mogen wij dan wel eens beweren dat alles met alles samenhangt, maar onze hersenen zijn nu eenmaal gewend dat zeer simpele alles omvattende beeld als minder operationeel te beschouwen dan de grootste simplificatie die op grond van de waarnemingen nog kan worden getolereerd. In ieder specifiek geval trachten wij tot het uiterste ons te beperken tot de hypothese van enkelvoudige directe causaliteit. Zelfs als wij zeker weten dat de causaliteit niet direct kan zijn, postuleren wij die en spreken van gestyleerde werkelijk-

heid en toelaatbare abstracties. Lopen wij echt vast op de feiten dan postuleren wij een direct circulair verband, behalve in het zeldzame geval dat bij evidente rechtstreekse onafhankelijkheid een gemeenschappelijke oorzaak duidelijk aanwijsbaar is. Verder gaan wij nooit. Zo werkt het scheermes van Occam.

In de theoretische modellenbouw gaat dit ten koste van de overeenstemming tussen model en werkelijkheid: onze eenzijdige voorkeur voor deze werkwijze in de hypothesevorming leidt tot discrepanties met een systematisch karakter. In de empirie lopen wij daardoor lichtvoetig over het feit heen dat bijvoorbeeld de basisveronderstelling met betrekking tot de causaliteit in het regressiemodel als regel niet toetsbaar is, zodat wij niet kunnen weten in hoeverre de gevonden resultaten berusten op het gepostuleerde eenvoudige verband, dan wel hun oorzaak vinden in meer gecompliceerde en door ons veronachtzaamde patronen.

Voorals een verband ten minste voor een deel op niet onderkende gemeenschappelijke oorzaken berust, gaan wij met onze voorspellingen in de fout. Wij dekken dit gewoonlijk af met de smoes dat de structuur der data blijkbaar is veranderd, waardoor het gepostuleerde mechanisme niet meer op de oude manier werkt. Tegen de hierboven gegeven uiteenzetting omtrent de structuur van mogelijke causale relaties houdt die smoes geen stand.

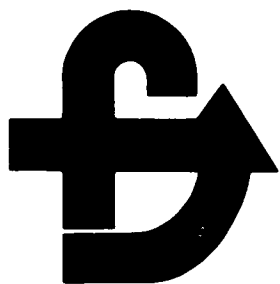
Ook het postuleren van directe causaliteit als die ten minste voor een deel indirect is kan ons de mist invoeren bij empirisch onderzoek. In onze modellen postuleren wij vrijwel altijd lineaire of kromlijnige verbanden onder de impliciete restrictie dat deze functies alleen in een bepaald gebied, bijvoorbeeld het eerste kwadrant of een deel daarvan, relevant zijn. Van waarden van de variabelen die daarbuiten vallen weten wij als regel dat zij op logische gronden niet kunnen voorkomen, zodat wij binnen het relevante gebied ons vrij zeker plegen te voelen van de grond onder onze voeten. Dit is een schijnzekerheid voor zover de werkelijke verbanden indirect zijn en lopen via variabelen die niet worden waargenomen. Wij weten dan eenvoudig niet in hoeverre onze modelvoorspellingen voor die niet waargenomen variabelen waarden impliceren die onbestaanbaar zijn.

Modellen bouwen die niet alleen analoog, maar tot op grote hoogte homoloog zijn met de werkelijkheid is een ideaal dat wij alleen maar kunnen nastreven, zonder de hoop het te realiseren. Maar misschien kunnen wij er dichter bij komen door wat minder dwangmatig naar het scheermes van Occam te grijpen voor wij nog goed gekeken hebben. Het in onze modellen introduceren van meer gecompliceerde causale samenhangen is wiskundig niet buiten ons bereik en in veel gevallen meer in overeenstemming met de werkelijkheid dan wat wij nu doen.

De econometrist die een algoritme construeert waarmee het mogelijk is een oordeel te vormen over de robuustheid van uitkomsten die gebaseerd zijn op een te eenvoudige causaliteitshypothese verdient een standbeeld. Inmiddels gaan wij met verdubbelde twijfel door met de empirie. Hoe simpel is de causaliteit?

A. J. Butter

Dubbele belasting op dividendinkomen

PROF. DR. J. H. CHRISTIAANSE

Deze rubriek van het Fiscaal-Economisch Instituut poogt onder meer niet-fiscalisten te informeren over ontwikkelingen op het terrein van het belastingrecht en de openbare financiën in nationaal en internationaal opzicht. Het vraagstuk van de economische dubbele belasting op de uitgedeelde winst van vennootschappen — eerst vennootschapsbelasting over de winst en vervolgens inkomensbelasting over het dividend — is reeds enige malen in deze rubriek aan de orde geweest. Over een drietal nieuwe punten kan thans worden gerapporteerd.

Drie nieuwe ontwikkelingen

1. Toenemende belangstelling in de Verenigde Staten voor dit vraagstuk. De regering van president Ford had reeds verzachting van de dubbele druk aangekondigd. Ook Carter heeft tijdens de verkiezingen gezegd: „I would tax income only once” 1).
2. Publikatie van een concept-richtlijn van de Europese Commissie, waarin duidelijk positie wordt gekozen ten gunste van een verzachting van de dubbele druk bij aandeelhouders.
3. Inwerkingtreding m.i.v. de winst over 1977 in de Duitse Bondsrepubliek van een nieuwe en zeer belangwekkende regeling, die een vergaande tegemoetkoming geeft aan in de Bondsrepubliek wonende en gevestigde aandeelhouders in Duitse vennootschappen, waardoor plannen voor een vermogensaanwasdeling zelfs voorlopig in de ijskast worden gezet. De Duitse regeling is zo belangwekkend, omdat zij een *combinatie* is van twee maatregelen: verlaging van het tarief van de vennootschapsbelasting voor uitgedeelde winst en totale verrekening van deze vennootschapsbelasting (als een soort voorheffing) met de inkomstenbelasting van de aandeelhouders. Recentelijk heeft de voormalige „staatssecretaris” voor de belastingen in de Verenigde Staten en oud-hoogleraar aan de Harvard Business School, Prof. Dan Troop Smith, deze combinatie ook als de meest geschikte oplossing aanbevolen 2). Ook de US Treasury zou in deze richting denken of althans onder Ford hebben gedacht.

Methoden van verzachting

Indien de bereidheid bestaat voor de dubbele druk een oplossing te vinden

— en deze bestaat in zeer veel landen — staan verschillende methoden voor verzachting open. Elders zijn deze uitvoerig beschreven en besproken 3). Over de beste methode bestaat minder overeenstemming. De beschikbare methoden kunnen allereerst volgens twee criteria worden onderscheiden. De verzachting kan worden geboden 1. op het niveau van de vennootschap; 2. op het niveau van de aandeelhouder. In het

Deze rubriek wordt verzorgd door het Fiscaal-Economisch Instituut van de Erasmus Universiteit Rotterdam

eerste geval is er dus een voorziening opgenomen in de wetgeving over de vennootschapsbelasting („relief at the corporate level”). In een eenvoudige vorm zou deze verzachting kunnen worden gerealiseerd door de uitgekende dividenden aftrekbaar te stellen (als kosten te behandelen) bij de vaststelling van de belastbare winst van de vennootschap. Men kan ook zeggen, dat dan de vennootschapsbelasting wordt gelegd op de ingehouden winst, waardoor dividend en rente vanuit de vennootschap gezien gelijk worden behandeld, hetgeen een barrière tegen financiering met aandelenkapitaal wegneemt. Dan Troop Smith wijst erop, dat deze voorziening nadelig kan zijn voor groeiende vennootschappen, die weinig kunnen uitdelen, en voor (kleine) vennootschappen, die moeilijk aandelenkapitaal kunnen aantrekken. Hij acht het voorts waarschijnlijk, dat vennootschappen die reeds (behoorlijk) dividend uitkeren het voordeel van de regeling bij invoering zullen verdelen tussen hoger dividend en meer inhouding.

Een tweede toepassing van deze methode van oplossing van het vraag-

stuk op het niveau van de vennootschap zou zijn een z.g. „primaïr dividend” als kosten bij de vennootschap in aanmerking te nemen, hetgeen dan zou aansluiten op de gedachte van „accounting for the cost of equity”. De derde variant wordt tot dit jaar in de Duitse Bondsrepubliek toegepast. Deze variant biedt geen verlaging van het belastbaar bedrag voor de vennootschapsbelasting, maar een reductie van het tarief op de uitgedeelde winst (standaardtarief op ingehouden winst 51% en op uitgedeelde winst 15%) 4).

Bij de tweede methode vindt de voorziening plaats op het niveau van de aandeelhouder. Dit kan weer op de meest eenvoudige wijze door het dividend bij de aandeelhouder geheel of gedeeltelijk vrij te stellen van inkomstenbelasting. Maar ook door voor de geheven vennootschapsbelasting op de uitgedeelde winst geheel of gedeeltelijk een z.g. verrekening (credit) te bieden bij de heffing van inkomstenbelasting over het dividend. Deze gedeeltelijke verrekeningen bestaan bijvoorbeeld reeds in Frankrijk en Groot-Brittannië. Ook het nieuwe voorstel van de Europese Commissie gaat in deze richting. In 1971 leek dit reeds te verwachten; in een voordracht in de Verenigde Staten zei ik: „The EEC

1) *US News and World Report*, 13 september 1976, blz. 71.

2) *Harvard Business Review*, januari-februari 1977. Het artikel wijst in globale termen vooral op financierings- en managementgezichtspunten.

3) Rapport-Van den Tempel, EG-serie Concurrentie, nr. 15, 1970 en Van der Heeden, *Dubbele belastingheffing van uitgedeelde winsten van besloten en open vennootschappen*, Kluwer/Samsom, 1973.

4) Volgens Dan Troop Smith, l.c., ging de Duitse Bondsrepubliek hiermee „most of the way to full deduction of dividends” (de eerste variant). Dit lijkt minder juist in verband met de z.g. schaduwwerking, waarbij de Körperschaftsteuer over de uitgekende winst ook als ingehouden winst wordt beschouwd. Voor 1976 is het feitelijk tarief op uitgedeelde winst 24,6%. Het valt op dat deze auteur ook de technische complicaties in internationale verhoudingen van deze methode en zijn varianten niet noemt, waarop Van den Tempel, l.c., en de Nederlandse bewindslieden bij herhaling wezen.

will have to show the wisdom of Solomon when making its choice of the French or the German system. And yet, before long a decision will probably be taken. Insiders expect the French system to emerge as the winner, not only because everybody wants to be kind with La Belle France, but above all because people in West-Germany are not unanimously happy with their own system" 5).

Wellicht zal eens blijken, dat de Duitsers zich nog wijzer hebben gedragen dan de Europese Commissie door het gesplitst tarief voor de vennootschapsbelasting niet geheel af te schaffen, maar aan te vullen met volledige verrekening van de vennootschapsbelasting op de uitgedeelde winst bij de aandeelhouder. Daarmee tevens de weg inslaand die ook in de Verenigde Staten de voorkeur lijkt te genieten.

Nieuwe Duitse regeling

Tot 1977 bedroeg het standaardtarief van de Duitse vennootschapsbelasting (Körperschaftsteuer) 51% voor ingehouden winst en 15% voor uitgekeerde winst. Door een 3% „Ergänzungsabgabe" zijn deze tarieven in feite 52,53% en 15,45%. Om deze vennootschapsbelasting over de uitgedeelde winst te kunnen betalen, moet winst worden ingehouden: door deze z.g. schaduwwerking wordt over de winst

over 1976, indien alleen wordt gereserveerd voor vennootschapsbelasting, derhalve 24,6% betaald.

Na 1 januari 1977 is het vennootschapsbelasting-tarief voor ingehouden winst 56% (d.i. gelijk aan het top-tarief voor de inkomstenbelasting) en voor uitgekeerde winst 36%. De in Duitsland wonende aandeelhouder kan de volle 36% verrekenen met de inkomstenbelasting (Vollanrechnung, ook wel Steuergutschrift genoemd). Voor deze binnenlandse aandeelhouder kan derhalve de volgende opstelling worden gemaakt:

Beschikbare winst	100
Vennootschapsbelasting (Kst)	36
Bruto dividend	64
Dividendbelasting (KEst)	16
Netto dividend	48
Inkomstenbelasting (top-tarief)	56
Steuergutschrift	36
KEst	16
Netto inkomstenbelasting	52
	— 4

Als netto-dividend resteert de Duitse aandeelhouder 44, hetgeen meer is dan onder de oude regeling (33,19) en aanzienlijk meer dan bij het Nederlandse systeem zou resteren.

De Nederlandse aandeelhouder in Duitse NV's, aan wie zonder een wijziging van het belastingverdrag met de Duitse Bondsrepubliek of van de Nederlandse wetgeving een verrekening wordt onthouden, is niet alleen slechter af dan de in Duitsland wonende aan-

deelhouders, maar ook slechter dan vóór de wijziging.

Op basis van het huidige belastingverdrag kan het nieuwe en oude systeem voor niet-deelnemers en voor Nederlandse aandeelhouders in Duitse NV's als volgt worden samengevat:

	Oude systeem	Nieuwe systeem
Beschikbare winst	100	100
Kst	24,6	36
Bruto dividend	75,4	64
KEst (15% na verdrag)	11,3	9,6
Netto	64,1	54,4

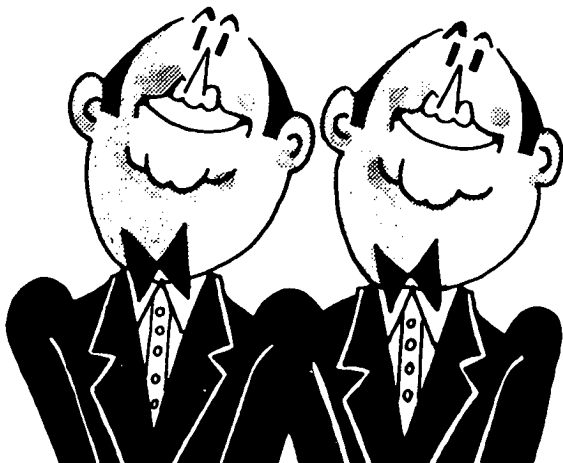
De buitenlandse aandeelhouder is door de recente wijziging in de Duitse wetgeving 6) derhalve in een ongunstiger positie gekomen dan voorheen, maar zeker ook in vergelijking met de Duitse aandeelhouder. In deze aanwijzing in Duitsland ligt een aansporing voor Nederland het vraagstuk van de dubbele heffing opnieuw in overweging te nemen.

J.H. Christiaanse

5) Jan H. Christiaanse, Tax harmonisation in the European common market, *Geschriften FEI*, no. 2, Kluwer/Samsom.

6) Zie Ault/Rädler, *The German corporation tax reform law 1977*, Kluwer, 1976 en Lothar Hintzen, *Die Reform der Körperschaftsteuer in der Bundesrepublik Deutschland*, *Maandblad Belastingbeschouwingen*, september 1976.

Gelijk zoekt zijns gelijk.

Mogen we alstublieft? Want in welk blad bestaat er zo'n onderlinge "gelijkheid" tussen lezer en adverteerder als juist in het goede vaktijdschrift? Probeer maar eens een campagne in dit NOTU*-tijdschrift. Wedden dat we gelijk hebben?

* Nederlandse Organisatie van Tijdschrift-Uitgevers

Deze bon is onmisbaar voor beleidsbepalers. Wat bepaalt u?

Met kennis van zaken stippelt u het beleid voor uw bedrijf uit. De economische aspecten spelen daarbij een grote rol. Belangrijk is dus, dat u van alle ontwikkelingen steeds geheel op de hoogte bent. En daar bestaat een pasklare oplossing voor: het Economisch Dagblad, een duidelijke krant vol binnen- en buitenlands zakennieuws. Laat 'm vrijblijvend komen.

U kiest uit drie mogelijkheden:

- twee weken gratis op proef
 - een kwartaal-abonnement à f 50,32
 - een jaarabonnement à f 199,-
- Gewenst hokje aankruisen s.v.p.

Goed gedaan!

Naam: _____

Adres: _____

Plaats: _____

Ingevulde bon in ongefrankeerde envelop zenden aan: Economisch Dagblad, Antwoordnummer 344, Den Haag.

Boeken nieuws

H. G. Hamaker: Arbeidsmarkt en personeelvoorziening. Samson, Alphen aan den Rijn/Brussel, 1976, 312 blz., f. 27,50.

In dit proefschrift, voor een belangrijk deel gebaseerd op een door het Instituut voor Toegepaste Sociologie te Nijmegen uitgevoerd onderzoek naar de reacties van bedrijven op ervaren tekorten aan uitvoerende handarbeiders, wordt het accent gelegd op het proces van arbeidsallocatie, t.w. de distributie en mobiliteit van positiebekleders over een aantal posities. De probleemstelling is de volgende:

- welke mogelijkheden van personeelvoorziening staan aan bedrijven open met betrekking tot schaarse categorieën handarbeiders;
- in hoeverre zijn personeelstekorten aanleiding tot specifieke maatregelen;
- welke bedrijfskenmerken zijn (mede) bepalend voor de aangewende methoden van personeelvoorziening c.q. voor de maatregelen, die bedrijven nemen ter oplossing van hun personeelstekorten? (blz. 35).

Alvorens tot de beantwoording van die vragen over te gaan, wordt eerst een overzicht gegeven van de ontwikkeling van (uitgevoerd en lopend) onderzoek betreffende de arbeidsmarkt in Nederland (Hfst. 2), gevolgd door een analyse van het begrip arbeidsmarkt (Hfst. 3 en 4), opgevat als een bijzondere, deels geïnstitutionaliseerde vorm van uitwisseling, in het bijzonder de uitwisseling van arbeidsprestaties tegen beloning. Aan de aanbodzijde lokaliseert de schrijver dan een besluitvormingsproces, dat na afweging van voorkeuren en verwachtingen resulteert in positiekeuze: het feitelijk gaan bezetten van een arbeidsplaats. Op soortgelijke wijze wordt aan de vraagzijde een besluitvormingsproces gesitueerd, dat resulteert in positietoewijzing: het in dienst nemen van een werknemer.

Na uiteenzetting van het arbeidsallocatieproces in fasen — werving, selectie en beoordeling bij en na aanname, doorstroming en bedrijfsbinding — wordt in Hfst. 5 een theoretisch interpretatiekader geïntroduceerd van de hand van J. A. A. van Doorn (1963), ter beantwoording van een deel van de vraagstelling. Dat interpretatiekader behelst, dat bedrijven op drieërlei wijze kunnen reageren op (dreigende) personeelstekorten:

- de greep versterken op het aanwezige personeel;

- versterking en verruiming van de greep op de externe arbeidsmarkt;
- substitutie van arbeid bijvoorbeeld door middel van automatisering, mechanisering, aantrekken van part-time personeel (blz. 138).

In Hfst. 6 wordt een en ander geïllustreerd aan de hand van onderzoekbevindingen. Zo blijkt, dat de meer informele wervingsmethoden — zittingsavonden, huisbezoek — vooral op de lokale arbeidsmarkt effect sorteren, terwijl meer geformaliseerde wervingsmethoden — adverteren, GAB bellen — betrekkelijk routinematig worden gehanteerd. In zijn algemeenheid zijn het vooral de grote bedrijven die intensieve werving plegen, terwijl ook de aard der ervaren personeelstekorten reden is tot verschillen in wervingsactiviteit: met name bij tekorten aan ongeschoolde arbeidskrachten blijkt een intensivering van (methoden van) personeelvoorziening. Voorts komt naar voren dat bedrijfsbindende maatregelen nauwelijks aanwijsbaar effect sorteren.

In Hfst. 7 ten slotte worden enige aanzetten geformuleerd tot een (economisch-sociologische) theorie van de arbeidsmarkt c.q. het recruitmentbeleid, waarbij veel aandacht wordt besteed aan de welbekende theorievorming over arbeidsmarktsegmentatie.

Welbeschouwd levert deze dissertatie een belangwekkend compilatie-overzicht op van de hindernissen en voorde-lingen bij onderzoek naar arbeidsmarktproblemen, i.e. onderbelichte recruitmentproblemen. Zeer terecht wordt daarbij de eenzijdige aandacht voor aanbodsvraagstukken doorbroken. Daarnaast doet het geheel echter — wat betreft de onderzoekresultaten — mager aan. Het verrichte onderzoek on-

der 400 bedrijven levert slechts 7 publiekabele tabellen op. Wat dat onderzoekrendement betreft, signaleert de auteur zelf mogelijke oorzaken, zoals het niet-aansluiten van bedrijfskenmerken op het samenspel van vraag en aanbod (blz. 194, 195). Evenzo wordt het stellige vermoeden geuit dat bij personeelvoorziening te veel systematiek en rationaliteit is verondersteld, hetgeen frustrerend terugwerkt op de berede-nerde vraagstelling (blz. 212, 213): slechts een enkele verklarende variabele — zoals bedrijfsgrootte — blijkt te discrimineren.

Mij dunkt, dat de povere en soms triviaal aandoende onderzoekresultaten inderdaad voor een belangrijk gedeelte zijn toe te rekenen aan de onderzoekbaarheid van de problematiek in kwestie én aan de marginale functie van recruitmentbeleid in het totale bedrijfsbeleid. Wat dat laatste betreft, kunnen sommige open deuren niet genoeg ingetrapt worden.

H. J. van de Braak

Belastingwetten. Kluwers wetboeken en wetten, Kluwer, Deventer, 7e druk, 1976, 432 blz., f. 19.

Pocketeditie van de belastingwetten voorafgegaan door een korte inleiding van Prof. Mr. Ch. P. A. Geppaart.

Economisch instituut voor het midden- en kleinbedrijf. Perspectiefonderzoek drogistenbranche. Deel 2, consumentenonderzoek, 's-Gravenhage, 1976, 119 blz., f. 25.

Het boek is het tweede deel van een uit vier delen bestaand rapport van een omvangrijk onderzoek ten behoeve van de drogistenbranche. Het bevat een analyse van gedrag en opvattingen van de consument ten aanzien van de drogisterij.

ESB *Mededelingen*

Lezing Prof. de Marchi

Op donderdag 28 april om 10.30 uur zal Prof. Dr. N. de Marchi, verbonden

(I.M.)

Voor boeken op het gebied van economie, sociologie, recht, medicijnen en techniek:

**WETENSCHAPPELIJKE BOEKHANDEL
ROTTERDAM B.V.**

Waarin opgenomen:
De Wester Boekhandel
Stamboekhandel Rotterdam

Korte Hoogstraat 11-13, Rotterdam
Postbus 21333, tel. (010) 33 26 88

Vestiging in de Erasmus Universiteit, Complex Woudestein. Tel. (010) 14 55 11, toestel 31 15.

aan Duke University in de Verenigde Staten en momenteel gastdocent aan de Universiteit van Amsterdam, een lezing houden over „Why the Keynesian Revolution had to fail”.

Plaats: Erasmus Universiteit Rotterdam, Burg. Oudlaan 50, Rotterdam, zaal D-4.

's Middags is er gelegenheid tot uitvoeriger gedachtenwisseling over de lezing en de bundel *Method and appraisal in economics*, waaraan Prof. de Marchi meewerkte. Plaats: Erasmus Universiteit Rotterdam, zaal H8-1. Aanvang: 14.00 uur. Voor de middagbijeenkomst aanmelden bij Mevr. de Ruiters, Erasmus Universiteit, H2-28, tel: (010) 14 55 11, toestel 3015.

Prijsvraag Legatum Visserianum

In overeenstemming met de Faculteit der Rechtsgeleerdheid heeft het College van Bestuur der Rijksuniversiteit te Leiden, als beheerder van de stichting Legatum Visserianum, thans de volgende prijsvraag uitgeschreven: de veranderende economische wereldorde. Deelnemers aan deze prijsvraag wordt verzocht, een door hen zelf geschreven nog niet eerder gepubliceerde verhandeling in te zenden, waarin aandacht wordt besteed aan:

- de ongelijke economische ontwikkeling van staten;
- de invloed van die ongelijkheid op de

inhoud van het internationaal publiekrecht in het algemeen;

- de hoofdtrekken van een charter voor een nieuwe wereldomvattende internationale organisatie, bedoeld om een kader te scheppen voor de regeling van economische betrekkingen tussen staten.

De antwoorden moeten, vóór 31 januari 1979 worden toegezonden aan het College van Bestuur van de Rijksuniversiteit Leiden. Er zullen prijzen worden toegekend tot een maximum van f. 15.000. Inlichtingen: Secretaris van de Universiteit, Mr. N. F. Hofstee. Rijksuniversiteit Leiden, Stationsweg 46, Leiden, tel.: (071) 14 83 33, tst. 3056.

Hoogovens vraagt een

pensioendeskundig actuaris

voor de pensioen- en actuariële zaken van de „Stichting Pensioenfonds Hoogovens”.

Genoemde zaken omvatten het

- volgen van externe ontwikkelingen op pensioengebied
- adviseren omtrent de pensioenregeling en de financiering daarvan
- bewaken van de uitvoering van de pensioenregeling en de actuariële en bedrijfstechnische nota
- rapporteren over bovengenoemde taakgebieden
- onderhouden van interne en externe contacten, o.a. met de externe actuaris.

De gevraagde functionaris zal op breed terrein deel hebben aan bovengenoemde activiteiten. Het is de bedoeling dat hij bij een goede taakvervulling t.z.t. in aanmerking zal komen voor de opvolging van de huidige chef van de pensioen- en actuariële zaken, die binnen afzienbare tijd met pensioen gaat.

Voor de vervulling van deze functie is vereist

- een voltooide of vergevorderde universitaire of buiten-universitaire (B.U.O.A.W.) opleiding tot actuaris
- ervaring met pensioenregelingen
- ervaring met en inzicht in een geautomatiseerde pensioenfondsadministratie
- leeftijd ca. 35 tot 40 jaar.

Sollicitaties met beschrijving van opleiding en ervaring onder vermelding van ons nummer ED 26 te richten aan Hoogovens, afdeling Management ontwikkeling, IJmuiden.

Nadere inlichtingen kunnen worden verkregen bij de afdeling Management ontwikkeling, telefoon 02510 - 94138.

HOOGOVENS IJMUIDEN

Hoogovens behoort tot het ESTEL-concern